ՏԻԳՐԱՆ ՋՈՒՀԱՃԵԱՆ
DIKRAN TCHOUHADJIAN

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԴԱՇՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

WORKS FOR PIANO

DIKRAN TCHOUHADJIAN

WORKS FOR PIANO

Edited by
HAIG AVAKIAN

Cairo 2005

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ

ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԴԱՇՆԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

Խմբագրութիւն՝
ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

Գահիրէ 2005

Այս հատորը լոյս կը տեսնէ
Գահիրէի Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան
«Սաթենիկ Ն. Չագըր հիմնադրամ»-ին մեկենասութեամբ

Տպագրութիւն՝ Նուպար Տպագրատուն

Բառերու եւ ձայնանիշերու շարուածք եւ էջադրում՝
Հայկ Աւագեան

دار نوبارللطباعة
رقم الإيداع :٢٠٠٥/٤٠٣٨

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կու գամ խորին շնորհակալութիւններս յայտնելու Գահիրէի ՀԲԸՄ-ի վարչութեան՝ որ ընդունեց հոգալ այս հատորի տպագրութեան ծախսերը:

Շնորհակալութիւն Երեւանի Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանի տնօրէն՝ տոքթ. Հենրիկ Բախչինեանին, երաժշտական բաժինի աւագ փոնտապահ՝ Մարինէ Մուշեղեանին, երաժշտական բաժինի վարիչ՝ Ցօղիկ Բեքարեանին եւ միւս աշխատակիցներուն՝ որոնք բոլոր դիւրութիւնները ընծայեցին ինծի ուսումնասիրելու Թանգարանի Տ. Զուհաճեանի դիւանին ձեռագիր եւ տպագիր նիւթերը:

Շնորհակալութիւն՝ Փարիզի Զուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնի տնօրէն Ժիրայր Բաբազեանին, որ տրամադրեց Զուհաճեանի դաշնակի չորս տպագիր ստեղծագործութիւններ:

Շնորհակալութիւն՝ Գահիրէի Ազգային Առաջնորդարանի Թորգոմեան Մատենադարանի վարիչ Ասպետ Արթինեանին, որ տրամադրեց դաշնակի երկու տպագիր ստեղծագործութիւններ:

Շնորհակալութիւն՝ Փարիզի Նուպարեան Մատենադարանի վարիչ Յարութիւն (Ռէյմոն) Գէորգեանին, որ տրամադրեց դաշնակի մէկ տպագիր ստեղծագործութիւն:

Շնորհակալութիւն՝ եգիպտահայ արուեստագիտուհի Շաքէ Յովակիմեանին, որ տրամադրեց դաշնակի մէկ տպագիր ստեղծագործութիւն:

Հ. Ա.

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

ԺԹ. դարու 20-ականներէն սկսեալ, Պոլսոյ մէջ աստիճանաբար մուտք կը գործէ ու կը տարածուի դաշնակը: Յովհաննէս Միւհէնտիսեանի մասին Յակոբ Պարոնեան կը գրէ՝ թէ «եթէ չենք սխալիր, ինք առաջինն եղաւ ազգին մէջ դաշնակ զարնող» եւ կ'աւելցնէ՝ թէ «այդ ատենները դաշնակն շատերու անծանօթ նուագարան» մըն էր[1]: Թէեւ Պարոնեան ճըշգրիտ թուական չէ նշած, սակայն այս խօսքերը պէտք է վերաբերին ԺԹ. դարու 20-30-ական թուականներուն: Իսկ 1860-ականներուն սկիզբըրն արդէն «դաշնակը մուտ գործած էր [Պոլսոյ] հայ սալօններու մէջ», դիտել կու տայ Վահան Զարդարեան[2]:

Նոյն պատկերը կը ներկայացնէր նաեւ արեւելահայութիւնը: Ռափայէլ Պատկանեան 1850-ականներու երկրորդ կէսին կը գրէր՝ թէ «Փառք եւ պատիւ մեր դարուայ հայերու մէջ վառուած եռանդին՝ դաշնամուր նուագարանը այժմ հազուագիւտ բան չէ՛ մեր օրիորդների եւ երիտասարդների համար»[3]:

Տիգրան Չուհաճեան (Կ. Պոլիս, 1837 – Զմիւռնիա, 1898) առաջին հայ երաժշտահանն էր՝ որ լրջօրէն զբաղուեցաւ դաշնակով: Անոր դաշնակի ստեղծագործութիւնները կ'ընդգրկեն ոճական լայն հնչածաւալ մը՝ սկսելով պարզ պարեղանակներէն մինչեւ մեծ ու հարուստ ուժականութեամբ երկեր, մերթ արեւելեան գոյներով տոգորուած, մերթ արեւմտաեւրոպական հնչականութեամբ համակուած:

Ան թողեց դաշնակի գործերու ընտիր ժառանգութիւն մը՝ որուն մեծամասնութիւնը առանձին պրակներով հեղինակի կենդանութեան լոյս տեսած են Պոլսոյ մէջ: Անոնք բոլորն ալ չատոնց դարձած են դիւանային (archival) նիւթեր՝ որով անհրաժեշտութիւն մըն էր անոնց ամփոփումը մէկ հատորի մէջ: Այս հատորին մէջ հրապարակուող սակաւաթիւ անտիպ գործերն են՝ 1re Fugue (Առաջին ֆիւկ), 3ème Fugue (Երրորդ ֆիւկ), եւ անվերնագիր ձեռագիր մը՝ զոր իմ կողմէս պայմանականօրէն խորագրեցի Pièce (Ստեղծագործութիւն): Այս ձեռագիրները կը պահպանուին Երեւանի Զարենց Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարանի Չուհաճեանի Դիւանին (այսուհետեւ՝ **ԶԳԱԹ ՉԴ**) մէջ:

Եթէ 1861-1862-ին՝ շնորհիւ իր իսկ խմբագրած *Քնար երաժշտական* հանդէսին, Չուհաճեան յաջողեցաւ տպագրել իր յօրինած հայերէն երգերն ու ռոմանսները, 1880-ականներէն սկսեալ, դաշնակի գործերն են՝ որոնք առաջ մղուեցան եւ արժանացան տպագրութեան: Արդէն անբաղձալի էր Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի, Գարեգին Զափրաստճեանի եւ այլոց բանաստեղծութիւններուն վրայ յօրինուած հայկական երաժշտութեան հրատարակութիւնը Պոլսոյ մէջ, մինչ դաշնակի կարճ գործեր՝ պատկերաւոր խորագիրներով եւ «չէզոք» բովանդակութեամբ, կարող էին դիւրութեամբ հրատարակուիլ եւ գտնել վաճառքի ասպարէզ:

Դաշնակահար մը չէր Չուհաճեան: Ան փոքր տարիքէն Պոլսոյ մէջ դաշնակի դասեր առած է իտալացի Մանծոնիէն[4] եւ դաշնակի նուագածութեան տիրապետած է այնքան՝ որքան կարողացած է կատարել երգերու նուագակցութիւններ: Ժամանակակից մամուլի հաղորդագրութիւնները կը տեղեկացնեն՝ թէ տարբեր առիթներով ելոյթներ ունեցած է, յաճախ իբրեւ նուագակցող, երբեմն նաեւ իբրեւ մենակատար: Օրինակ, դաշնակի նուագով ելոյթ ունեցած է 1874 Մայիս 5/17-ին, Ֆրանսական Թատրոնին մէջ, Սունդուկեանի *Պէպօ*ի ներկայացումէն ետք՝ ի պատիւ Միհրդատ Ամերիկեանին[5]: ***Թատրոն*** հանդէսը կը յիշատակէ՝ թէ 1875 Օգոստոս 24/Սեպտեմբեր 5-ին, Օրթագիւղի Բարեսէր Ընկերութեան Թատրոնին մէջ, Օրթագիւղի Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտներու պարգեւաբաշխութեան «հանդէսն սկսաւ Խորէն եպիսկոպոսին *Օրհնեալ որ սիրէք զՀայաստան* անուն տխուր ողբովն՝ զոր Տիգրան էֆէնտի Չուխաճեան իր վարժ մատուըներովն դաշնակի վրայ եղանակեց եւ աշակերտք ձայնիւ հետեւեցան անոր»[6]:

Երաժշտագէտ Նիկողոս Թահմիզեան թիւրիմացութեամբ մը կը նշէ՝ որ 1889 Մայիս 7/19-ի Թեւթոնիայի սրահի նուագահանդէսին, Չուհաճեան կը նուագէ Հայտընի Դաշնակի Եռանուագի դաշնակի նուագամասը[7]: Հայտընի Եռանուագ մը նուագելը կը պահանջէ դաշնակահարական բարձր արհեստավարժութիւն (technique): Զայն կատարողը պէտք է ըլլայ մասնագիտացուած (professional), բարձրահմուտ դաշնակահար: Թահմիզեան իր վարկածին իբրեւ աղբիւր կ'ընդունի *Արեւելք*ի մէջ լոյս

տեսած քննախօսական մը՝ ուր իրօք Եռանուագի դաշնակահարին անունը յիշատակուած է Տ. Զուհաճեան[8]: Սակայն յարգելի երաժշտագէտը չի նկատեր, որ *Արեւելք*ի յաջորդ օրուան թիւին մէջ կը հրատարակուի սրբագրութիւն մը, ուր կը նշուի՝ թէ երէկուայ յօդուածին մէջ, Եռանուագի կատարողին անունը սխալմամբ վերագրուած էր Զուհաճեանին եւ պէտք է ըլլայ Յակոբ Ասատուր[9]:

Զուհաճեան պոլսական շրջանակներու մէջ կը վայելէր դաշնակի հմուտ մանկավարժի վաստակ: 1880-ականներու երկրորդ կէսին եւ 1890-ականներու սկիզբները տպագրուած դաշնակի գործերուն մէկ մասը ձօնած է իր տարբեր աշակերտներուն՝ օր. Ք. Ասատուր (Յատկանշական պար, *Արեւելեանը*), օրք. Մարի եւ Էօժէնի Մարտիրոսեաններ (Էմփրոմփթիւ, *Քուզի Զրվէժը*), օրք. Հայկանոյշ եւ Մաքրուհի Աղնաւուրեաններ (Թարանթէլ), պր. Ք. Շիրինեան (*Կաւոյթ մը եւս*), օրդք. Մեմբար, Վիքթորիա եւ Արսինա Սարաֆեաններ (Սալոնի Մազուրքա, *Սիրուն*), օր. Նեւրիք Փորթուքալեան եւ պր. Միհրան Խուտաւերտեան («Մեծ արաբական պար»), օր. Տիրուհի Ղազարոսեան («Երկրորդ արաբական պար») եւ հանրայայտ Յակոբ Ասատուր (*Յաւերժ շարժում*): Նոյն շրջանին, դասաւանդած է բանաստեղծուհի, արձակագիր Անայիսին եւ իր քրոջ[10]: Անայիս կը յիշէ՝ թէ «երբ դասը կ՚աւարտէր, շատ անգամ հմայիչ եղանակներ կը նուագէր, եւ ես ափ ի բերան մտիկ կ՚ընէի»[11]: Իր աշակերտներուն մէջ եղած են նաեւ Թուրք բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, ինչպէս՝ Երկրագործութեան եւ Առեւտուրի Նախարարութեան Ընդհանուր Քարտուղար Մունիր Պէյ (Փոլքա, *Զուարթութիւնը*) եւ Սուլթանի կցորդ պաշտօնակալ Նայիմ Պէյ (*Զէմիրէ-քատրիլ*):

Պատիւ մըն էր ըլլալ Զուհաճեանի դաշնակի աշակերտը: 1898 Մայիսին, Ռուբէն Որբերեան կը քննախօսէ Իզմիրի Կրթասէրի նուագահանդէսը, ուր կը նուագուի գերմանացի երաժշտահանի մը գործը՝ «զոր ընկերակցութեամբ զարկին Տիկ. Մօրուքեան եւ Տիկ. Ռօվար: Այս վերջինները, հայուհի ու գերմանուհի, գրեթէ մրցումի պէս բան մը ըրին, եւ ուրախ ենք ըսելու թէ հայուհին – Զուհաճեանի հին աշակերտուհի, - գերազանցեց, իր ուժգին ու նուրբ եւ հիանալի կերպով թուչտուն նուագին մէջ, միւսը որ թէեւ վարժ ու ճարտար մատներ այլ աւելի նուաղկոտ հով մը ունէր»[12]:

Սմբատ Դաւթեան կը շեշտէ Զուհաճեանի թողած ազդեցութիւնը դաշնակի դասաւանդումի բնագաւառին մէջ, գրելով. «Իբր ուսուցիչ եւ քաջ դաշնակահար, Տ. Զ. հասցուցած է բազմաթիւ սաներ որոնք երաժշտութիւնը մշակած են, եւ՝ Գեղարուեստի հրայրքով վառ՝ իրենց կարգին տարածած են զայն այլեւայլ խաւեր, բարեբար ներգործութիւն մը ընելով ժողովուրդին վրայ՝ անոր հոգեկան ազնուացման տեսակէտով»[13]:

Իրօք, Զուհաճեան մեծապէս նպաստած է հայկական եւ ընդհանրապէս օսմանեան շրջանակներու մէջ հիմնաւորելու եւ տարածելու դաշնակի յօրինողական թէ կատարողական արուեստը, անոր շնորհելով թափ ու կորով, բովանդակային խորութիւն:

Զուհաճեանի բոլոր դաշնակի գործերուն խորագիրները գրուած են ֆրանսերէն լեզուով, բացի *Մահանուագէն*՝ որ գրուած է թէ՛ ֆրանսերէն եւ թէ՛ հայերէն:

Ինչպէս ընդունուած երեւոյթ էր վիպապաշտութեան շրջանին, անոնց հրատարակութիւններուն մէջ մեծ տառերով գրուած են ստեղծագործութեան ծրագրային խորագիրները (*Արեւելեան քնարը, Արեւելեանը, Քուզի Զրվէժը, Պատրանքներ, Զուարթութիւնը, Սիրուն*, եւլն.), որոնց տակը փոքր տառերով նշուած է սեռը (քափրիչիօ, պար, էմփրոմփթիւ, վալս, փոլքա, մազուրքա, եւլն.): Այս հատորին մէջ, նախընտրութիւնը տուի երկրորդին՝ զայն նշելով գլխագիր տառերով, որմէ ետք յիշատակեցի ծրագրային խորագիրը, ինչպէս ընդունուած է ժամանակակից հրատարակութիւններուն մէջ:

Բոլոր գործերը՝ տպագիր թէ ձեռագիր, անթուակիր են: Քանի մը տպագիրներու մասին անդրադարձած է պոլսահայ ժամանակակից մամուլը, որմէ կարելի է քաղել կարեւոր տեղեկութիւններ: Մնացածին մասին տեղեկութիւններ կը պակսին: Այս պատճառով, ստեղծագործութիւններուն յաջորդականութիւնը պայմանականօրէն դասակարգեցի ըստ սեռի եւ բնոյթի, սկսելով արեւելեան թեքում ունեցող գործերէն (*Արեւելեան քնարը, Արեւելեանը, Արեւելեան ֆանթէզիներ*), որուն յաջորդեցին արեւմտեան բնոյթ կրող համեմատաբար ծաւալուն գործերը (*Քուզի Զրվէժը, Յաւերժ շարժում, Պատրանքներ*), եւ ի վերջոյ՝ կաւոթներ, փոլքաներ, մազուրքաներ, եւլն.:

Կարեւոր համարեցի նաեւ առանձին գլուխի մը մէջ տեղադրել Զուհաճեանի օփերաներէն եւ

օփերէթներէն քաղուած տեսարաններու դաշնակի հեղինակային եւ ոչ-հեղինակային փոխադրութիւնները, որոնք պատկերացում մը կու տան այդ ժամանակուայ գեղարուեստական պահանջներուն եւ մտածողութեան:

Նշուած բոլոր մատնաշարերը (fingering) կը գտնուին տպագիր եւ ձեռագիր բնագիրներուն մէջ:

Փոխադրութիւններուն պարագային, նոյնութեամբ պահպանած եմ փոխադրութեան յիշատակումի բնագրային ձեւերը՝ Arrangé pour piano par (Դաշնակի վերածուած այսինչին կողմէ), Arrangée pour piano par (Դաշնակի վերածուած այսինչին կողմէ), Pour piano par (Դաշնակի համար այսինչին կողմէ) եւ Transcrit pour piano par (Դաշնակի փոխադրութիւն այսինչին կողմէ), որոնք բոլորն ալ նոյն իմաստը կ'արտայայտեն:

Տպագիր ոչ մէկ գործի ինքնագիր ձեռագիր կը գտնուի ԶԳԱԹ ԶԴ-ին մէջ: Ըստ երեւոյթին, Զուհաճեան չէ պահպանած տպագրուածներուն ձեռագիրները:

Ստորեւ կը յիշատակեմ հրատարակութեանս համար օգտագործած իւրաքանչիւր ստեղծագործութեան աղբիւրը եւ անոր տպագրական թէ ձեռագրական տուեալները: Որոշ ստեղծագործութիւններու պարագային աւելցուցած եմ հեղինակին ժամանակակից մամուլին մէջ եւ այլուր պահպանուած տեղեկութիւններ եւ արտայայտուած մեկնաբանութիւններ: Այլապէս՝ նման տեղեկութիւններու բացակայութեան պարագային, բաւարարուած եմ լոկ տպագիրին կամ ձեռագիրին տուեալներուն թուարկումով:

Նշեմ նաեւ՝ որ ԶԳԱԹ ԶԴ-ը նախապէս մշակուած ու թուագրուած էր Տանիա Կափլանեանի կողմէ: 1990-ականներուն, դիւանը կը վերամշակուի Յօղիկ Բեքարեանի կողմէ, որ նիւթերուն կու տայ այլ թուագրումներ: Ստորեւ, դիւանի նիւթերուն թուագրումները նախ նշանակած եմ նոր, ներկայ տարբերակով (Բեքարեանի) եւ ապա՝ փակագիծերու մէջ, աւելցուցած նոյն նիւթին հին թուագրումը (Կափլանեանի): Օրինակ՝ ԶԴ թիւ 185 (ՀԹ 46) կը նշանակէ Զուհաճեանի դիւանի այժմեան թիւ 185-ը, որ հին թուագրութեամբ (ՀԹ) եղած էր 46:

ՏՈՔԹՈՐԱԿԱՆ ԹԵԶ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

Իր տեսակին մէջ աննախադէպ երեւոյթով մը, 2004 Նոյեմբեր 8-ին, Գահիրէի Համալսարանի մասնաճիւղերէն՝ Քոլլէյաթ էլ-Թարպէյա էլ-Նաու'էյայի մէջ տեղի կ'ունենայ տոքթորական թեզի պաշտպանութիւն, որուն նիւթն էր՝ *Տիգրան Զուհաճեանի դաշնակի ստեղծագործութիւններուն կատարողական-թեքնիքական առանձնայատկութիւնները*: Ատենախօսն էր Նակուա էլ-Շահաթ Պայումի, գիտական ղեկավար՝ տոքթ. Սուրայա Սայէտ Սուլայման, ընդդիմախօսներ՝ տոքթորներ Մուֆիտա Ահմատ Ալի եւ Լայլա Ամին էլ-Սայատ[14]:

Թեզին հիմքը կը կազմէր հինգ ստեղծագործութիւն՝ *Mouvement perpétuel*; *Fantaisie orientale* No. 1; Grande Valse fantastique, *Illusions*; Gavottine, *Un moment de plaisir* եւ Danse caractéristique, *L'orientale*:

Թեզը կը բովանդակէր լիարժէք տեղեկութիւններ հայ երաժշտութեան եւ յատկապէս հայկական դաշնակի գրականութեան պատմութեան մասին: Իսկ հինգ գործերու կատարողական-թեքնիքական մանրամասն վերլուծութեան կը նախորդէր անոնց տեսական վերլուծութիւնը:

Նոյեմբեր 8-ի քննարկումին, Նակուա կը համառօտագրէ իր միտքերը.

«Զուհաճեանի գործերը կը յատկանշուին արեւելեան շունչով եւ յառաջացած թեքնիքական վարպետութեամբ...: Իր դաշնակի գործերը կը բովանդակեն գեղարուեստական եւ թեքնիքական բարձր արժէքներ եւ կը պահանջեն կատարողական յառաջացած վարպետութիւն...:

«Անոնց արեւելեան բնոյթը կը համապատասխանէ եգիպտացի ընկերութեան եւ կատարողներու յոյզերուն, որով անոնք մեզի համար կ'ունենան մեծ կարեւորութիւն»:

Քննարկումի ընթացքին տոքթ. Մուֆիտա շեշտեց ընտրուած նիւթին կարեւորութիւնը, աւելցնելով՝ որ շնորհիւ Զուհաճեանի եւ եգիպտական երաժշտութեան սերտ կապին, Զուհաճեան բարի ընդունելութիւն կրնայ գտնել եգիպտացի երաժիշտին մօտ: Եգիպտացի մասնագէտը կրնայ դիմել Զուհաճեանի արուեստի ուսումնասիրութեան, քանի որ այստեղ կարելի է կապել ընկալումի արեւելեան հոգին արեւմրտեան ուսումնասիրութեան մը հնարաւորութիւններուն հետ, ինչպէս կատարուած է ներկայ թեզին մէջ: Կ'եզրակացնէ, թէ այս գեղեցիկ ստեղծագործութիւնները՝ եթէ կատարուին այստեղ, հրաշալիօրէն պիտի դիմաւորուին ունկնդիրին կողմէ:

Տոքթ. Լայլա իր քննարկումը կը սկսի նոյնպէս վեր հանելով նիւթին կարեւորութիւնը: Կ'ըսէ՝ թէ թեզին մէջ յիշատակուած են նաեւ «խումբ մը հայ երաժիշտներ, որոնք կրնան ուսումնասիրութեան նիւթ դառնալ այլ հետազօտողներու կողմէ»[15]:

CAPRICE, LA LYRE ORIENTALE
ՔԱՓՐԻՉԻՕ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՔՆԱՐԸ

Չուհաճեանի դաշնակի գործերուն մէջէն՝ Շուշանիկ Ափոյեան նախապատուութիւն կու տայ *Արեւելեան քնարը*ին, գրելով.

«Չուհաճեանի ֆանթէզիներուն մէջ հետաքրրքրութիւն կը ներկայացնէ *Արեւելեան քնարը*...: Ան կը միաւորէ տարբեր բնոյթով հիմնանիւթեր [themes]: Իւրայատուկ առաջին «արեւելեան» մեղեդին՝ որ յաճախակի կը դիմէ համաձայնոյթի [mode] վերի օժանդակ յենակէտին, առատօրէն զարդանախշուած է:

«Կուռ տռամաթիք զարգացումի գիծը, վիրթիւոզական հիւսուածքը եւ փոփոխակումի զանազան ձեւերը յառաջ կը բերեն ծաւալուն ձեւ, ազդեցիկ, տպաւորիչ հնչողութիւն»[16]:

Իր հիմնանիւթերէն երեքը օգտագործած է նաեւ *Զէմիրէ* օփերային մէջ: Դաշնակի այլ գործեր եւս ուղղակիօրէն թէ անուղղակիօրէն առնչուած են *Զէմիրէ*ին հետ: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է այստեղ ներկայացնել օփերայի համառօտ պատմականը եւ ձեռագիրները, որոնց հիման վրայ աւելի կը յստակուին դաշնակի այս գործերուն պատմական հանգամանքները:

Զէմիրէ օփերան ունեցած է երեք գլխաւոր տարբերակներ: Առաջին տարբերակը Չուհաճեան յօրինած է Տիգրան Գալէմճեանի թուրքերէն լիպրեթթոյին վրայ եւ աւարտած 1888-ի վերջաւորութեան: Ան կը կրէր *Էպուտիա վէ Զէմիրէ* խորագիրը, իսկ սեռը նշանակուած էր օփերա քոմիք: Այս տարբերակը երբեք իր բեմական մարմնաւորումը չի ստանար, թէեւ անոր երկու «Արաբական պար»-երը եւ *Pot-Pourri*-ն 1888 Դեկտեմբերէն սկսեալ Պոլսոյ մէջ բազմիցս կը նուագուին նուագախումբի կատարումով եւ կը գտնեն լայն տարածում:

1890 Հոկտեմբերին, ֆրանսական երաժըշտա-թատերական խումբ մը կը ժամանէ Պոլիս: Շուտով, Չուհաճեանի եւ թատերախումբի տնօրէնին միջեւ համաձայնութիւն կը կնքուի ֆրանսերէն լեզուով բեմադրելու օփերան: Պետրոս Անմեղեան, Աղեքսանդր Փանոսեան եւ Յովհաննէս Աճէմեան անմիջապէս լիպրեթթոն կը թարգմանեն ֆրանսերէն, իսկ Չուհաճեան բարեփոխումներ կը ներմուծէ երաժշտութեան մէջ: Օփերան կը վերանուանուի *Zémireh,* opéra comique et féerique (*Զէմիրէ*, օփերա քոմիք եւ դիւթական): Այս երկրորդ տարբերակի առաջին բեմադրութիւնը տեղի կ'ունենայ 1891 Մարտ 31/Ապրիլ 12-ին, Բերայի Ֆրանսական Նոր Թատրոնին մէջ, եւ քանիցս կը կրկնուի: Յաջողութիւնը կ'ըլլայ անմիջական ու խանդավառ:

1891 Հոկտեմբերին, Չուհաճեան կը մեկնի Փարիզ, ուր՝ այլ ծրագիրներու կարգին, կը փափաքէր բեմադրել *Զէմիրէ*ն: Այս նպատակով կը կատարէ նոր սրբագրութիւններ՝ յատկապէս խօսակցական մասերը փոխարինելով ասերգներով: Ստեղծագործութիւնը օփերա քոմիքէն կը վերաճի օփերայի: Այս տարբերակը կարելի է համարել յետագային կատարուելիք երրորդ եւ վերջին տարբերակին նախահիմքը: Քանի մը ամիս Փարիզի մէջ անցընելէ ետք, 1892-ի սկիզբները ձեռնունայն կը վերադառնայ Պոլիս եւ դարձեալ կ'աշխատի *Զէմիրէ*ին վրայ:

1894-ին, Չուհաճեան բանակցութիւններ կը վարէ այդ ժամանակամիջոցին Պոլիս գտնուող իտալական օփերայի խումբի մը տնօրէն՝ պր. Ֆրանձինիի հետ, Քոնքորտիա թատերասրահին մէջ *Զէմիրէ*ն ներկայացնելու համար: Այս նպատակով, նոյն տարուայ ամռան, կը ստեղծէ օփերային երրորդ տարբերակը՝ իտալերէն լիպրեթթոյով: Նոր լիպրեթթոյի հեղինակին անունը կը մնայ անյայտ: Սեռը կը վերածուի օփերա սեմի սերիայի: Այս տարբերակի բեմադրութեան մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն գտայ պոլսահայ ժամանակակից մամուլին մէջ: Մամուլի տեղեկութիւնները կը վերաբերին նախաբեմադրական շրջանին: Հաւանաբար՝ հակառակ նախապէս կատարուած յայտարարութիւններուն, բեմադրութիւնը տեղի չէ ունեցած[17]:

Գոյութիւն ունեցած է նուագագրութեան

(orchestral score) միակ ձեռագիր մը՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 16, 17 (ՀԹ 7), որուն մէջ խմբաքանչիւր նոր տարբերակի ստեղծագործումին համար Չուհաճեան անջատած-աւելցուցած է բազմաթիւ թերթեր: Կը գտնուին նաեւ երկրորդ տարբերակին յարող ֆրանսերէն դաշնակագրութիւնը (vocal score)՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** 18 (ՀԹ 10), եւ երրորդ տարբերակի իտալերէն երկու միանման դաշնակագրութիւններ՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 19 (ՀԹ 11), թիւ 20 (ՀԹ 11)[18]: Առաջին տարբերակին ժամանակ յօրինած է նաեւ նուագախումբի համադրութիւն մը՝ *Pot-pourri sur les motifs de l'opéra Eboudiat et Zémiré* (Փոփուրի Էպուտիա եւ Զէմիրէ օփերայի եղանակներուն վրայ)[19]:

Արեւելեան քնարքի առաջին մասը՝ Largo (հատուածներ 1-23), եւ առաջին ու երկրորդ մասերուն կապող մասը՝ Allegro vivo (հատուածներ 24-41), կը հանդիսանան *Զէմիրէ* օփերայի Գ. արարի Զէմիրէի քնարական ռոմանսին նախաբանը, որ առկայ է օփերայի առ նուազն երկրորդ եւ երրորդ տարբերակներուն մէջ (*տե՛ս* **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 19 (ՀԹ 11), էջ 80ա-81ա. թիւ 20 (ՀԹ 11), էջ 79ա-81. թիւ 18 (ՀԹ 10), էջ 73-74. եւ թիւ 17 (ՀԹ 7), էջ 30ա-33ա): Իսկ երրորդ մասը՝ հատուածներ 99-165, կը ներկայացնէ *Զէմիրէի* առաջին տարբերակէն մաս մը՝ որ դուրս մնացած է յետագայ տարբերակներէն (*տե՛ս* **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 26 (ՀԹ 12), էջ 14-19ա):

Տպագիր օրինակին տուեալներն են.
Propriété de l'auteur
Éditeurs H. Aramian & Cie
34, Grande rue Hamidié
Stamboul
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին
Հրատարակիչներ՝ Յ. Արամեան եւ Ընկ.
34, Կռանտ Համիտիէ փողոց
Իսթանպուլ
Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 185 (ՀԹ 46):

DANSE CARACTÉRISTIQUE, L'ORIENTALE
ՅԱՏԿԱՆՇԱԿԱՆ ՊԱՐ, ԱՐԵՒԵԼԵԱՆԸ

Բացի այս հատորին համար հիմք հանդիսացող դաշնակի տպագիր տարբերակէն՝ գոյութիւն ունին նաեւ նոյն երաժշտութեան երեք հեղինակային տարբերակներ.

1.-Նուագախումբի համար, խորագիր՝ *L'Orientale*, Danse caractéristique. ձեռագիր՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 79 (ՀԹ 32) – թիւ 80 (ՀԹ 32):

2.-*Արշակ Բ.* օփերայի Դ. արարի «Պարահանդէսի տեսարան»-ի վերջին պարը. ձեռագիր՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 8 (ՀԹ 3), ԺԱ. պրակ, էջ 1-12. տպագիր՝ Տիգրան Չուհաճեան, *Արշակ Բ.*, նուագագրութիւն, Գահիրէ, 2000, էջ 617-652: Ասիկա օփերայի ձեռագիրի մատիտագիր այն սակաւաթիւ էջերէն է՝ զորս հեղինակը աւելցուցած է ստեղծագործութեան յօրինումի աւարտէն (1868) ետք, հաւանաբար 1890-1891-ին՝ երբ 1891-ին մեկնելով Փարիզ, յոյս ունէր այնտեղ բեմադրել իր օփերաները[20]:

3.-Ստեղծագործութեան առաջին մասը օգտագործուած է իբրեւ *Զէմիրէ* օփերայի երրորդ տարբերակի առաջին «Արաբական Պար»-ի նախաբան, ձեռագիրներ՝ **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 17 (ՀԹ 7), էջ 153ա-156ա. **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 19 (ՀԹ 11), էջ 121-122. **ՉԳԱԹ ՉԴ** թիւ 20 (ՀԹ 11), էջ 120-121:

Չորս տարբերակներուն միջեւ կը գտնուին տարբերակային բնոյթի զանազանութիւններ:

Դաշնակի տպագիրին տուեալներն են.
Propriété de l'auteur
Éditeur S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
[Սեփականութիւն հեղինակին
Հրատարակիչ՝ Ս. Յովսէփեան
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 184 (ՀԹ 47):

FANTAISIES ORIENRALES SUR DES MOTIFS TURCS
Nos. 1, 2
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՖԱՆԹԷԶԻՆԵՐ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ
ԹԻՒ 1, 2

Կը գտնուի նաեւ Թիւ 1-ի նուագախումբի ձեռագիր տարբերակը՝ ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 88 (ՀԹ 35)։

Թիւ 2-ը Փեշրէֆ մըն է։ Պահպանելու համար այս արեւելեան միաձայն աւանդական սեռին բնականութիւնը, երաժշտահանը օգտագործած է գծային, թափանցիկ նուագակցութիւն մը, դաշնեակներու (chords) լոկ նուագագոյն հպումներով։ Հաւանական է, որ մեղեդին յօրինուած ըլլայ Չուհաճեանի կողմէ՝ հետեւելով Փեշրէֆի առանձնայատկութիւններուն, քանզի փոխադրութիւն (transcription) եւ դաշնակում (harmonization) հասկացութիւնները քիչ բնորոշ են Չուհաճեանի լեզուամտածողութեան։

Տպագիրին տուեալներն են.

Éditeur S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
Tous droits réservés
[Հրատարակիչ՝ Ս. Յովսէփեան
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս
Բոլոր իրաւունքները վերապահուած են]

Հրատարակութեանս համար օգտուած եմ հետեւեալ աղբիւրներէն.

Արեւելեան ֆանթէզի թիւ 1՝ Փարիզի Նուպարեան Մատենադարան, թիւ 21.591. ՉԳԱԹ թիւ 196:

Արեւելեան ֆանթէզի թիւ 2՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 197 (ՀԹ 57):

IMPROMPTU, CASCADE DE COUZ
ԷՄՓՐՈՄՓԹԻՒ, ՔՈՒՋԻ ՋՐՎԷԺԸ

Տպագրուած է 1887-ին[21]։

Քուզի Ջրվէժը կը գտնուի Ֆրանսայի Սավուա Փրոփր նահանգին (Province de Savoie Propre) մէջ՝ Շամպէրի օզ էշէլ ճամբուն (route de Chambéry aux Echelles) վրայ։ Ժան-Ժաք Ռուսօ 1731-ին այցելելով այնտեղ, *Միայնակ շրջագայողի մը մտորումներ* (Rêveries d'un promeneur solitaire) գիրքին մէջ զայն կ'ընդունի իբրեւ «ամենագեղեցիկ ջրվէժը զոր տեսած ըլլամ կեանքիս մէջ»։ Լամարթին իր *Վստահութիւններ* (Confidences) գիրքին մէջ կը նկարագրէ՝ թէ Քուզի Ջրվէժը կը գտնուի «հսկայ եւ վտակահոս ստորեզերքին մօտ՝ ուր յորձանքը ուղղահայեացօրէն կը տեղայ հովիտին մէջ, պահլըտած սարէն անջատուած մեծ ժայռի մը ետեւ»։

Ոչ մէկ փաստ կը գտնուի՝ թէ Չուհաճեան երբեւէ տեսած ըլլայ այս Ջրվէժը, որով ստեղծագործութիւնը կը հանդիսանայ իր վառ երեւակայութեան արդիւնքը։

Ասիկա Չուհաճեանի դաշնակի միակ գործն է՝ որ վերահրատարակուած է Հայաստանի մէջ, շնորհիւ Ցիցիլիա Բրուտեանի ջանքերուն[22]։ Սակայն Բրուտեան զանց կ'առնէ *Քուզի Ջրվէժ* խորագիրը եւ կը բաւարարուի միայն երաժըշտական սեռի նշանակումով՝ Էմփրոմփթիւ, որուն պատճառով քօղարկուած կը մնայ ստեղծագործութեան պատկերաւոր կողմը՝ որ այնքան էական նշանակութիւն ունէր վիպապաշտներուն մօտ։

Հայաստանի այս հրատարակութեան հիման վրայ, ամերիկահայ դաշնակահար Շահան Արծրունի կ'իրականացնէ անոր ձայնագրութիւնը[23]։ Սկաւառակի անգլերէն ծանօթագրութիւններուն մէջ Շ. Արծրունի կը գրէ, թէ ստեղծագործութեան մէջ «Չուհաճեան կը պահանջէ մատներու վիրթիւոզականութեան աստիճան մը՝ որ կը մրցակցի Մոշքովսքիի *Étincelle*-ին հետ, եւ կը յառաջացնէ այնպիսի յուզում մը՝ որ կրնայ թնդացնել համերգասրահը»։ Այս ձայնագրութիւնը կը նպաստէ հաստատելու եւ տարածելու դաշնակի բնագաւառին մէջ Չուհաճեանի ունեցած վարկն ու արժէքը։ Ֆրանսահայ երաժշտահան Արա Պարթեւեան այսպէս կը բնութագրէ Արծրունիի ձայնագրութիւնը. «Եւ դեռ ուրիշ սիրելի անուն մը՝ Տիգրան Չուհաճեան, այս վերջինը եթէ անուն շինած է իր համբաւաւոր *Լէպլէպիճի*ով, քիչեր միայն գիտեն որ ան ամէն բանէ առաջ հեղինակ է

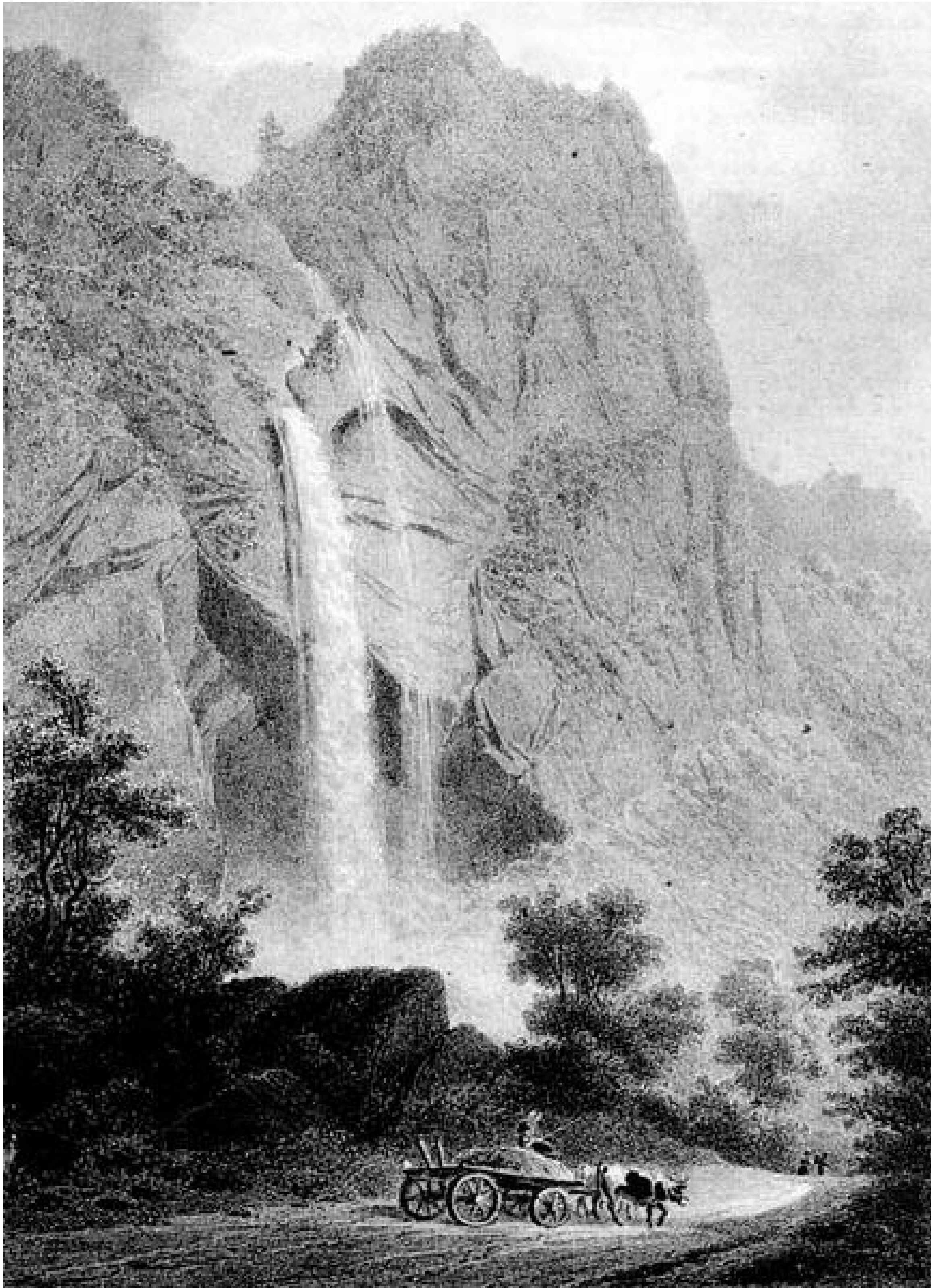
դաշնակահարային հոյակապ եւ բազմաթիւ ստեղծագործութիւններու, որոնցմէ է իր էնփ-րոմփթիւն, եւ որ նոյնքան արժէք կը ներկա-յացնէ որքան ռոմանթիք շրջանի եւրոպական ոեւէ հեղինակի գործ»[24]:

Տպագիրին տուեալներն են.
Propriété de l’auteur
Constantinople
Inst. Lith. de C. G. Röder, Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին
Կոստանտնուպոլիս
Մ. Կ. Ռէօտէրի Վիմագրութեան Հաստատու-թիւն, Լայփցիկ]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ-թիւ 186 (ՀԹ 48):

ՔՈՒՁԻ ՋՐՎԷԺԸ
Գծագրիչ՝ Լոփփէ
www.sabaudia.org/v2/expo/vue_de_la_savoie

ՔՈՒՉԻ ՋՐՎԷԺԸ

Լիթոկրաֆ

Կը տնուի *Սավուայի դքսութեան բառարան*

(Dictionnaire du duché de Savoie) **ձեռագիրին մէջ** (1840)

Սավուա նահանգի դիւան, Քլօտիուս Պուվիէի հաւաքածոյ

www.sabaudia.org/v2/expo/disco1840

MOUVEMENT PERPÉTUEL
ՅԱՒԵՐԺ ՇԱՐԺՈՒՄ

Կը գտնուի նաեւ անոր դաշնակի եւ նուագախումբի տարբերակը[25]:

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Éditeurs H. Aramian & Cie
34, Grande rue Hamidié
Stamboul
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig

[Սեփականութիւն հեղինակին
Հրատարակիչներ՝ Յ. Արամեան եւ Ընկ.
34, Կռանտ Համիտիէ փողոց
Իսթանպուլ
Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]
Հրատարակութեանս աղբիւրը սեփականութիւնն է Փարիզի Զուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնին:

GRANDE VALSE FANTASTIQUE, ILLUSIONS
ՄԵԾ ՖԱՆԹԱՍԹԻՔ ՎԱԼՍ, ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐ

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Stich u[nd] Druck v[on] F. W. Garbrecht's Nachf., Oscar Brandsteller, Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին
Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ֆ. Վ. Կարպրեշթի, Օսքար Պրանտսթելլէր, Լայփցիկ]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 180 (ՀԹ 44):

TARENTELLE
ԹԱՐԱՆԹԷԼ

Տպագրուած է 1887-ին[26]:

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Constantinople

[Սեփականութիւն հեղինակին
Կոստանտնուպոլիս]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 194 (ՀԹ 54):

UNE GAVOTTE DE PLUS
ԿԱՒՈԹ ՄԸ ԵՒՍ

Տպագրուած է 1883-ին[27]:

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Constantinople

[Սեփականութիւն հեղինակին
Կոստանտնուպոլիս]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 195 (ՀԹ 56):

GAVOTTINE, UN MOMENT DE PLAISIR
ԿԱՒՈԹԻՆ, ՀԱՃՈՅՔԻ ՊԱՀ ՄԸ

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին

Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակիչին անունը չկայ: Բայց քանի որ ստեղծագործութիւնը ձօնուած է Յ. Արամեանին՝ որ հրատարակիչն է *Արեւելեան քնարը*ին, *Յաւերժ շարժում*ին եւ *Մահանուագ*ին, կարելի է ենթադրել՝ որ ասոր հրատարակիչը նոյնպէս Յ. Արամեան եւ Ընկ.-ն է:

Հրատարակութեանս աղբիւրը սեփականութիւնն է Փարիզի Զուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնին:

PROTI POLKA
ՓՐՈԹԻ ՓՈԼՔԱ

Տպագրուած է 1892-ին[28]:

Փրոթին կը հանդիսանայ յայտնի Իշխանաց Կղզիներէն մէկը: Իշխանաց Կղզիները ինն կղզիներէ բաղկացած ամբողջականութիւն մըն է, որ կը գտնուի Մարմարա Ծովուն մէջ, ասիական Իսթանպուլէն քանի մը քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ: Բիւզանդական շրջանին, այս կղզիները եկեղեցական կեդրոն մըն էին՝ բազմաթիւ մենաստաններով: Նկատի ունենալով՝ որ այդ ժամանակ անոնք նաեւ իշխաններու աքսորավայրն էին, անոնց կը տրուի «Իշխանաց» անունը: Օսմանեան շրջանին, այս կղզիները կ'անտեսուին ու կը լքուին: Կղզիները կը գրաւեն ոչ-մահմետական խումբերու ուշադրութիւնը, որոնք մշտական բնակութիւն կը հաստատեն այնտեղ: Միայն ԺԹ. դարու վերջաւորութեան է՝ որ Թուրք ժողովուրդը կը հետաքրքրուի բնակիլ այս գեղեցիկ բնութեան մէջ:

Ինն կղզիներուն ամենամեծն ու գլխաւորն է Պույուքատան, որ երեք այլ ընդարձակներուն հետ՝ Հէյպէլի, Պուրկազ եւ Գընալը, ունի մնայուն բնակչութիւն:

Իսթանպուլի ամենամօտ կղզին Գընալըն է եւ այս պատճառով ան ծանօթ է նաեւ «Փրոթի» անունով, որ բիւզանդերէն կը նշանակէ «առաջին»: Մինչեւ այսօր, անոր բնակչութեան մեծամասնութիւնը հայեր են, որոնք ունին Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին:

Պարետ Պարոյր գրական գեղեցիկ արձակի մը մէջ կը նկարագրէ Փրոթիի հրաշալի գեղեցկութիւններն ու խաղաղ միջավայրը[29]:

Իսկ Ն. Գրիգորիսեան կու տայ կղզիին նկարագրութիւնը.

«Պոլսէն մեկնող ամէն հայրենակից անշուշտ յուզումնալից կարօտով մը կը յիշէ մեր կապոյտ Մարմարան, որու վրայ գոհարներու պէս կը հանգչին չորս գեղատեսիլ կղզիները, Իշխանաց Կղզիներ, ինչպէս կը յորջորջուէին Բիւզանդական կայսրութեան օրով:

«Այդ կղզիներէն առաջինը, յունարէն Բռոթի, որ իր կարմիր հողին պատճառաւ Գընալը կը կոչուի, միւս երեքին նման օժտուած չէ մայրիի եւ եղեւինի անտառներով, այլ ծածկուած է ցախերով որոնք թէեւ կանաչութիւն մը շնորհած են իր կողերուն, սակայն բոլորովին ալ չեն պարուրած անոր քարուտ լերկութիւնը: Կղզիին հարաւային արեւելեան մասը ժայռոտ է եւ անընակելի:

«Այս կղզին, հակառակ իր լերկ երեւոյթին, ունի սակայն այնպիսի մտերմիկ եւ հիւրընկալ անկիւններ, այնպիսի լուռ եւ մեկուսի դարաւանդներ ուր մարդ պիտի սիրէր առանձնանալ իր երազկոտ պահերուն:

«Գընալըն օժտուած է նաեւ հոյակապ արշալոյսներով եւ զմայլելի վերջալոյսներով. այդ պահերուն կղզիին հանդիպակաց լեռները մանիշակագոյն կը ներկուին եւ զանոնք եզերող պարուրաձեւ գիծը աւելի եւս կը շեշտուի նկարչագեղ տեսարան մը պարզելով:

«Այս կղզիին մէջ, հայերը ունին սիրուն փոքրիկ եկեղեցի մը բարձունքին վրայ շինուած, բնակչութեան մեծագոյն մասը հայերէ կազմըւած ըլլալով. ունին նաեւ ազգային վարժարան մը»[30]:

Ահա այս Փրոթի-Գընալը կղզիին մէջ է՝ որ Զուհաճեան կը յօրինէ իր փոլքան:

Արեւելք մանրամասնօրէն կը նկարագրէ այս փոլքայի յօրինումին նախադրեալները: Կը գրէ՝ թէ Փարիզի անյաջող ուղեւորութենէն ետք, Զուհաճեան «ամէն ճշմարիտ բանաստեղծի պէս, ինքն ալ տրտմութեան ու լքման վայրկեաններու մէջ սփոփանք փնտռեց իր քնարին, – դաշնակին, – ապաստանած: *Զէմիր*էն լուրջ օբէրայի վերածելու համար՝ Ֆէրիտիյէի մէկ անկիւնն, իւր մռացուած արուեստագէտի բնակարանին մէջ երկար ամիսներ աշխատելէ յետոյ, չունչ առնելու պէտք կը զգայ ու Գնալըի

գեղածիծաղ ափունքը կ'երթայ ներշնչում ու կազդուրում փնտռելու: Հոն բարեկամներ կը շրջապատեն զինքն եւ գիշեր մըն ալ կ'առաջնորդեն իրեն՝ նորաշէն փոքրիկ Թատրոնին համեստ նուագախումբը վարել. իր երաժշտական առաջին փորձերն ու արուեստագիտական կեանքի պատանեկութիւնը միտքը կու գան եւ ահա նուագախումբին գլուխն անցած է Զուխաճեան երիտասարդական աւիւնով մը, ու եղանակներուն կ'առաջնորդէ այն գուրգուրանքով որով առաջնորդած էր երբեմն իր մեծ հեղինակութիւններուն: Ա՛հ, մտերմական շրջանակի մը համակրանաց արտայայտութիւնն ի՛նչ անոյշ կը հնչէ. կայ ժամանակ որ շատ աւելի ազդեցիկ է քան օտար հանդիսականներու որոտնդոստ ծափերն որոց մէջ ամբոխի գոռումին պէս բան մը կայ: Այն քանի մը օրերու միջոցին զորս Զուխաճեան կ'անցունէ այդ բանաստեղծական կղզեակին մէջ, արտադրելու պէտք մը կը զգայ. իր շուրջը՝ պար, երգ, ցնծուն երիտասարդութիւն մը, պահ մը մոռցնել կու տան իր դառնութիւնները, եւ ահա ափ յափոյ կը հեղինակէ սիրուն բօլքա մը զոր կղզւոյն անուան կը նուիրեն իսկոյն, **ԲՕԼՔԱ ԲՌՕԹԻ**: Այլ որքան իբր ժամանց կամ զբօսանք գրուած, այդ եղանակին մէջ երաժշտապետը խառնած էր մաս մը իր արուեստագէտի ներշնչումէն, իր տաղանդէն. պէտք չէր որ աշնան առաջին հովերը առնէին տանէին զայն կղզիին ափունքներէն, օդին մէջ ցրուելու: Նկարիչ մը Գրնալըի պատկերը կը գծէ ու ձայնատետրին հետ մէկտեղ կը ղրկեն Լայբձիկ: Քիչ օրէն, կը ստանանք Բօլքա Բռօթին՝ ճոխ տետրերու վրայ փորագրուած: Եւ ձմեռը, հայ սրահներու մէջ, ուր անշուշտ պիտի նուագեն զայն, երբ անոր զուարթ եղանակներն հնչեն մեր ականջին ու ցունց տան մեր սրտին, նոր խանդով կը յիշենք Զուխաճեանը»[31]:

Հայրենիք այսպէս կը փոխանցէ տպագրութեան լուրը.

«Շնորհակալութեամբ ստացանք երաժշտապետ Տիգրան էֆէնտի Զուխաճեանի վերջին երկասիրութիւնը *Բռօդի-բօլքա*:

«Անոնք որ Բրօդիի ծիծաղագեղ ափունքներուն վրայ այս ամառը անցուցին, կը յիշեն այդ ոստոստուն բօլքան, որ հոն, ծովին մօտ, յղացուեցաւ ու նուագուեցաւ առաջին անգամ: Կապոյտ երկնքին տակ, ճերմակ փրփուրներու մօտ երկնուած այդ գողտրիկ եղանակն անշուշտ նոյն ախորժ տպաւորութիւնը պիտի գործէ ձմեռնային սալօններուն մէջ, յորձանապտոյտ պարերու երփներանգ ալիքին մէջ»[32]:

Շուրջ 35 տարի ետք՝ 1927-ին, պոլսահայ ուրիշ նշանաւոր երաժիշտ մը՝ Էտկար Մանաս, նոյնպէս պիտի հմայուէր այս կղզիներու գեղեցկութեններէն եւ պիտի հրատարակէր դաշնակի նուագաշար մը՝ *Իշխանաց կղզիներ*, որուն առաջին մասը պիտի կոչէր «Փրոթի»:

Տպագիրին տուեալները են.
Éditeur S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
[Հրատարակիչ՝ Ս. Յովսէփեան
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանդնուպոլիս]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ-քիւ 190 (ՀԹ 51):

POLKA, LA GAÎTÉ
ՓՈԼՔԱ, ԶՈՒԱՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին
Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ-քիւ 181 (ՀԹ 45):

MAZURKA DE SALON, MIGNON
ՍԱԼՈՆԻ ՄԱԶՈՒՐՔԱ, ՍԻՐՈՒՆ

Տպագիրին տուեալները են.
Propriété de l'auteur
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig
[Սեփականութիւն հեղինակին

Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 189 (ՀԹ 50):

SPLENDIDE-QUADRILLE
ՇՔԵՂ–ՔԱՏՐԻՑ

Տպագիրին տուեալներն են.
Éditeur S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
Gravé et imprimé par C. G. Röder à Leipzig
[Հրատարակիչ՝ Ս. Յովսէփեան
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս
Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ք. Կ. Ռէօտէրի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 193 (ՀԹ 53):

MARCHE FUNÈBRE
ՄԱՀԱՆՈՒԱԳ

Ունի հայերէն լեզուով հետեւեալ խորագիրը. «Արտօսր ի շիրիմ Տ. Տ. Մեծին Ներսէսի երիցս երանեալ հայրապետին եւ Թուրքիոյ հայոց պատրիարքին. Մահանուագ»:

Յօրինուած է Թրքահայոց պատրիարք Տ. Ներսէս Վարժապետեանի վախճանումին առիթով: 1884-ին, Գէորգ Դ. Կաթողիկոսի վախճանումէն ետք, Ն. Վարժապետեան կ'ընտրուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, բայց անժամանակ մահը կը խափանէ ստանձնելու իր պաշտօնը[33]: Ան եղած է լայն ժողովրդականութիւն վայելող պատրիարք: Իր թաղումի արարողութիւնը կը կատարուի մեծ շուքով եւ համաժողովրդական սուգով:

Հայրենի սիրով տոգորուած Չուհաճեան՝ ինչպէս ողջ Թրքահայութիւնը, եղելութեան կ'արձագանգէ՝ յօրինելով այս յուզիչ Մահանուագը (Սգոյ Քայլերգ):

Տպագրուած է 1884-ին[34]:

Ահաւասիկ *Արեւելքի* մեկնաբանութիւնը. «Ազգային երաժշտապետ Տիգրան էֆէնտի Չուհաճեան, ըստ օրինակի բազմաթիւ անձանց եւ ազգային ընկերութեանց որք ծաղկեաց պսակներ եւ փունջեր սփռեցին յոտս դագաղին երջանկայիշատակ Ներսէս Պատրիարքին, *Արտօսր ի շիրիմ* տիտղոսով եղերերգ մը յօրինած է ի յիշատակ ողբացեալ Պատրիարքին. այս եղերերգ, զոր հեղինակը *Մահանուագ* կը կոչէ, տխուր հառաչանք մ'է երաժշտական նշանագրերու մէջ ամփոփուած. եղանակը խորին եւ վշտահրաւէր ձայնիւ մը կը սկսի, սակաւ ինչ յետոյ կը բարձրանայ եւ իբր յուսահատական ճիչ մ'արձակելով կը խոնարհի դարձեալ եւ կը խորասուզուի. քաջահմուտ հեղինակը ճիշդ օրինակած է սգազգած սրտին ելեւէջը: Սոյն ընտիր հեղինակութիւնն որ առայժմ դաշնակի համար գրուած է եւ որ երաժշտութեան տեղեակ անձանց լիուլի գոհունակութիւն եւ ներբողից արժանացած է, քանի մ'օրէն հրապարակ պիտի ելնէ, գի արդէն մամլոյ ներքեւ է նոյն իսկ Կ. Պոլսոյ մէջ, Բերա Թէքէ-Ճատտէսի թիւ 506 Նօթաճի հաճի էմէն էֆէնտիի տպարանը»[35]:

Ղազարոս քահ. Յովսէփեան կը գրէ հետեւեալը. «Երջանկայիշատակ Տ. Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքի յուղարկաւորութեան տխուր հանդէսը ո'չ մի օրագիր այնպէս նկարագրած չէ, ո'չ մի ճարտարախօս լեզու այնպէս պատմած չէ, ինչպէս որ տաղանդաւոր երաժիշտ Տ. Չուհաճեանը ներկայացնում է այդ հանդէսը չորս երեսից բաղկացած իւր հիւսած մահանուագով, որի սիրտ յուզող եղանակը, մինչեւ անգամ քարասիրտ մարդոց աչքերից արցունք քամելու ոյժ ունի»[36]:

Տպագիրին տուեալներն են.
Սեփականութիւն Յ. Արամեան եւ Ընկ.

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ 188 (ՀԹ 136):

QUATRE FUGUES
ՉՈՐՍ ՖԻՒԿ

Դաշնակի չորս ֆիւկերէն երկուքը տպագրուած են եւ երկուքը մնացած են ձեռագիր:

ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 91 (ՀԹ 66) եւ թիւ 92-ի (ՀԹ 66) մէջ կը գտնուին դաշնակի անտիպ ֆիւկերուն ինքնագիրները, որոնք յաջորդաբար թուագրուած են **Ֆիւկ** թիւ 1 եւ **Ֆիւկ** թիւ 3: Տպագրուած երկու ֆիւկերը լոյս տեսած են մէկ պրակով, հետեւաբար թուագրուած են թիւ 1 եւ 2: Այս տպագրուած ֆիւկերուն ձեռագիրները չկան դիւանին մէջ: Բնականաբար, ձեռագիրի թիւ 1-ը եւ տպագիրի թիւ 1-ը նոյն ֆիւկերը չեն:

Դիւանի նոյն թղթածրարներուն մէջ (**ՁԳԱԹ ՁԴ** թիւ 91, 92 եւ 93 (ՀԹ 66)) կը գտնուին դաշնակի միեւնոյն չորս ֆիւկերուն լարային եռանուագի եւ քառանուագի տարբերակները՝ որոնք բոլորն ալ հեղինակի կենդանութեան մնացած էին անտիպ: Ձեռագիր դաշնակի թիւ 1 եւ թիւ 3 ֆիւկերը կը համապատասխանեն լարայիններու միեւնոյն թիւ 1 եւ 3-ին: Կը պարզուի՝ որ տպագիր դաշնակի **Ֆիւկ** թիւ 1-ը իրականութեան մէջ ձեռագիրի պակսող դաշնակի **Ֆիւկ** թիւ 2-ն է, իսկ տպագիր **Ֆիւկ** թիւ 2-ը՝ ձեռագիրի **Ֆիւկ** թիւ 4-ը, քանի որ դաշնակի տպագիր թիւ 1 եւ 2-ը կը նոյնանան ձեռագիր լարայիններու յաջորդաբար թիւ 2 եւ 4-ին հետ: Յստակ է՝ որ դաշնակի երկու ֆիւկերուն տպագրութենէն ետք՝ հեղինակը պատշաճ չէ դատած պահպանել ձեռագիրները: Ուրեմն, դաշնակի չորս ֆիւկերը երաժշտահանին համար կազմած են մէկ ամբողջականութիւն եւ միայն տպագրութեան համար անջատուած են իրարմէ: Այս հատորին համար, չորս ֆիւկերուն թուագրումները վերադարձուցի ըստ բնագիր ձեռագիրներուն:

Դաշնակի **Ֆիւկ** թիւ 1 եւ 3-ը ընթացքի (tempo) նշում չեն կրեր: Ընթացք նշանակուած է համապատասխան լարային տարբերակներուն մէջ:

Ձեռագիրներուն տուեալներն են.

1.-ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 91 (ՀԹ 66).

ա.-Ֆիւկ թիւ 1, դաշնակի համար:

բ.-Ֆիւկ թիւ 1, ջութակի, ջութի (viola) եւ թաւջութակի համար, նուագարաններու առանձին ձայներ, նուագագրութիւնը (score) չկայ:

գ.-Ֆիւկ թիւ 2, ջութակի, ջութի (viola) եւ թաւջութակի համար, նուագարաններու առանձին ձայներ, նուագագրութիւնը (score) չկայ:

2.-ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 92-ի (ՀԹ 66)

ա.-Ֆիւկ թիւ 3, դաշնակի համար:

բ.-Ֆիւկ թիւ 3, ջութակի, ջութի (viola) եւ թաւջութակի համար, նուագարաններու առանձին ձայներ, նուագագրութիւնը (score) չկայ:

3.-ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 93 (ՀԹ 66)

Ֆիւկ թիւ 4, երկու ջութակի, ջութի (viola) եւ թաւջութակի համար, նուագարաններու առանձին ձայներ, նուագագրութիւնը (score) չկայ:

Բոլորն ալ Չուհաճեանի ինքնագիրներն են, գրուած են մատիտով՝ մաքուր ու յստակ գրութեամբ, անթուակիր են, կը կրեն հեղինակին ստորագրութիւնը՝ D. Tchouhadjian:

Իսկ տպագիր երկու ֆիւկերուն տուեալներն են.

Chez S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
Inst. Lith. de C. G. Röder, Leipzig
[Ս. Յովսէփեանի մօտ
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս
Մ. Կ. Ռէօտէրի Վիմագրութեան Հաստատութիւն, Լայփցիկ]

Հրատարակութեանս ձեռագիրին աղբիւրն է՝ ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 91 (ՀԹ 66) եւ թիւ 92 (ՀԹ 66):

Հրատարակութեանս տպագիրին աղբիւրն է՝ ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 178 (ՀԹ 42):

PIÈCE
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

ՁԳԱԹ ՁԴ թիւ 130-ը (ՀԹ 91) անտիպ ձեռագիր մըն է, մատիտագիր մաքուր գրութեամբ, գրուած Չուհաճեանի ձեռագիրով: Զունի խորագիր, չեն նշուած նուագարանը եւ ընթացքը (tempo), չկայ Չուհաճեանին անունը: Գրուած է դաշնակի սովորական երկու

հնգագիծի վրայ: Ինչպէս Զուհաճեանի բոլոր ձեռագիրները՝ անթուակիր է: Մատիտագիր հիմնական գրութեան վրայ կայ սեւ մելանով քանի մը սրբագրութիւն՝ նոյնպէս Զուհաճեանի ձեռագիրով: Այս սրբագրութիւնները սխալ գրութեան կամ ընդօրինակութեան արդիւնքը չեն, այլ յօրինողական յղացումի փոփոխութեան, հանգամանք մը՝ որ կրնայ հաստատել գործին ինքնութիւնը:

Կազմուած է 6 թերթէ: Առաջին էջին վերը աջ կողմէն հայատառ թուրքերէն գրուած է «պակասաւոր»: Ի՞նչն է արդեօք «պակասաւոր»-ը այս ամբողջացուած գործին մէջ:

Այնուամենայնիւ, եթէ երաժշտագիտական-ձեռագրագիտական կողմը օգնութիւն չի ցուցաբերեր, ստեղծագործութեան ունկնդրութիւն մը կրնայ կողմնորոշում տալ: Ուշադիր ունկնդրելով դայն դժուար չէ նկատել՝ թէ ան ամբողջական գործ մըն է, միջին (թենորի) ձայնը բովանդակելով խիստ արտայայտիչ, սահուն եւ հետեւողական մեղեդի մը, իսկ գործն ամբողջութեամբ ունի յստակօրէն կառուցուած սկիզբ, զարգացում եւ աւարտ: Հիւսւածքն անկասկած դաշնակային (pianistic) է, բաւական բարդ կատարողական արհեստավարժութեամբ (technique): Հաստատապէս, դաշնակահարի մը հաճելի ուղեկիցը կրնայ ըլլալ ան:

Այս հատորին մէջ, պայմանականօրէն դայն խորագրեցի Pièce (Ստեղծագործութիւն):

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 130 (ՀԹ 91):

ARIF, DUO FINALE DU 1er ACTE, “TENNI TENNENI”
ԱՐԻՖ, Ա. ԱՐԱՐԻ ՎԵՐՋԱՄԱՍ ԶՈՒԳԵՐԳ՝ «ԹՐԱ ԼԱ ԼԱ ԼԱ»

ARIF, GRAND CHOEUR DU 1er ACTE, “SÉFA GUELDINIS”
ԱՐԻՖ, Ա. ԱՐԱՐԻ ՄԵԾ ԽՄԲԵՐԳ՝ «ԲԱՐՈՎ ԵԿԱՔ»

ARIF, DUO, “ARIF ARTIK USATMAM”
ԱՐԻՖ, ԶՈՒԳԵՐԳ՝ «ԱՐԻ՛Ֆ, Ա՛Լ ՄԻ ԵՐԿԱՐԵՐ»

Ֆրանսացի թատերաբան Ատոլֆ Թալասօ, *Revue Encyclopédique*-ի 1899 Դեկտեմբեր 9-ի թիւին մէջ կը հրատարակէ ժամանակակից թուրքական թատրոնին նուիրուած յօդուած մը, ուր կը գրէ՝ թէ «*Արիֆ*ի երաժշտութիւնը հրաչակերտ մըն է, իր տեսակին մէջ անզուգական» եւ կը շարունակէ. «Հասարակութենէն միշտ վերախնդրուած շատ մը հատուածներուն մէջ կան մասնաւորապէս, առաջին արարուածին՝ «Թենէ թենենի» երկանուագը (Թրա լա լա լա), եւ վերջաւորական պարերգը, «Սեֆա կելտինիզ» (բարով եկաք), երրորդ արարուածին վերջաւորական երկանուագը, «Արիֆ, արթըք ուզաթմա» (Արի՛ֆ, ա՛լ մի երկնցներ), որ այդ նուագերգութեան «քլու»-ն կը նկատուի, եւ միշտ կրկնել, նոյն իսկ երեքկնել տրուած է հասարակութեան կողմէ»[37]:

Ճիշդ այս երեք տեսարաններն են՝ զորս Զուհաճեան դաշնակի փոխադրելով կը յանձնէ տպագրութեան:

Արիֆ օփերէթը առաջին անգամ բեմադրուած է 1872 Դեկտեմբերին, ուր իբրեւ երաժըշտութեան հեղինակակից յիշատակուած է Ա. Սեպասթիանոյի մը անունը: Բեմադրութիւնը կ'անցնի առանց նշանակալի յաջողութեան: Զուհաճեան կը վերամշակէ երաժշտութիւնը եւ 1874 Հոկտեմբերին տեղի կ'ունենայ *Արիֆ*ի երկրորդ, վաւերական տարբերակին բեմադրութիւնը: Այս անգամ հեղինակակից կը յիշատակուի ոմն Ալեսանտրօ Ալպորեթթօ: Ի՞նչ է այս երկու անծանօթ իտալացիներուն բուն դերը՝ յայտնի չէ: Բայց անկասկած, երաժշտութեան հիմնասիւնը միշտ հանդիսացած է Զուհաճեան: Տպագրուած երեք փոխադրութիւններուն առաջին երկուքին մէջ յիշատակուած է միայն Զուհաճեանին անունը, իսկ երրորդին մէջ՝ համատեղաբար Զուհաճեան եւ Ալպորեթթօ: Եզրակացութիւններու յանգիլ տակաւին կանուխ է:

Տպագիր օրինակներուն տուեալներն են.

1.-«Թրա լա լա լա»

Propriété de l’éditeur pour tous les pays

Constantinople chez F. Adam

Stich und Druck von F. W. Garbrecht in Leipzig

[Սեփականութիւն հրատարակիչին բոլոր երկիրներուն համար

Կոստանտնուպոլիս, Ֆ. Ատամի մօտ

Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ֆ. Վ. Կարպրեշթի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակութեանս աղբիւրը սեփականութիւնն է Փարիզի Չուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնին:

2.-«Բարով եկար»

Seule propriété pour tous les pays

Constantinople, F. Adam

Stich und Druck von F. W. Garbrecht in Leipzig

[Բոլոր երկիրներու միակ սեփականութիւն՝

Կոստանտնուպոլիս, Ֆ. Ատամի

Փորագրութիւն եւ տպագրութիւն Ֆ. Վ. Կարպրեշթի Լայփցիկի մէջ]

Հրատարակութեանս աղբիւրը սեփականութիւնն է Փարիզի Չուհաճեան Հետազօտական Կեդրոնին:

3.-«Արի՜ֆ, ա՜լ մի երկարեր»

Propriété de l'éditeur

Constantinople

A. Comendinger, M[aison] de la musique & de pianos, Grande rue de Pera 169 & 382

[Սեփականութիւն հրատարակիչին

Կոստանտնուպոլիս

Ա. Քոմենտինկէր, Երաժշտութեան եւ դաշնակի տուն, 169 եւ 382 Կռանտ Փերա փողոց]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 176 (ՀԹ 133):

EBOUDIAT ET ZÉMIRÉ, "GRAND BALLET ARABE"
ԷՊՈՒՏԻԱ ԵՒ ԶԷՄԻՐԷ, «ՄԵԾ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԱՐ»

Զէմիրէ օփերայի «Մեծ արաբական պար»-ի դաշնակի հեղինակային փոխադրութիւնը տպագրուած է 1888-ին եւ կը վերաբերի օփերայի առաջին տարբերակին: Տպագրութեան առիթով, *Արեւելք* յօդուած մը կը նուիրէ անոր, ուր կը գրէ.

«Երաժշտապետ Տ. Չուհաճեան էֆ. նոր գործ մը հրատարակած է սոյն անուամբ [իմա՝ Grand ballet arabe, Հ. Ա.]: Եղանակաց շար մը որոց արաբական նկարագիրն ամբողջ երկին մասնաւոր հրապոյր մը կու տայ: Արեւելեան այս ոճը կը յարմարի նա մանաւանդ *պալլէ*ներու. գիտենք թէ Վէրտի առիթը չէ կորուսած եգիպտական աւաչներով իւր *Աիտա*ն պճնազարդել: Առաջին անգամ չէ որ Չուհաճեան էֆ. սոյն ոճով կը գրէ: Ունեցած ենք արդէն իրմէ ուրիշ արտադրութիւններ, մին միւսէն գերազանց, եւ այն՝ զոր ի լոյս կ'ընծայէ ուրիշ բան չէ բայց եթէ իւր *Էպուտիաթ եւ Զէմիրէ* անուն օբէրայէն առնուած մի շատ սիրուն թերթ ամենասիրուններուն մէջ: Ով որ զինքը տեսած է իւր դաշնամուրին առջեւ յօրինած ատեն այդ չքնաղ գուսաներգութիւնը, չպիտի կարենայ երբեք մոռնալ ի՜նչ խնամօք, ի՜նչ գիտնական մտահոգութեամբ հայ երաժիշտներիս կը չարչըրեր ու կը չարչըրեր իւր հնչեղ գործին հպատակեցնելու համար զայն իւր գաղափարականին, զի պէտք է խոստովանիլ, ինչպէս ամէն արուեստագէտ որ անձնաւորութիւն մըն է, Չուհաճեան ալ ունի իւրն:

«Օր մը թերեւս ըլլանք բաւական բարեբախտ նոր օբէրան ամբողջ լսել թատրոնի մը մէջ, բայց առ այժմ պէտք է ամէն յոյսէ հրաժարիլ եւ գոհանալ հրատարակուած մասովը:

«Չուհաճեան էֆ. արուեստագէտ մ'է, եւ իբր այն, բնականապէս սիրող այն ամէն բանի որ բարեձեւ, գեղեցիկ եւ պսպղուն է»[38]:

Այս պարը անցած է *Զէմիրէ*ի երկրորդ տարբերակին (ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 18, էջ 102-103) իսկ երրորդ տարբերակին մէջ դարձած է նոյն տեսարանի «Երկրորդ պար»-ը (ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 17, էջ 167ա), «Առաջին պար»-ին համար յօրինելով նոր երաժշտութիւն:

Տպագիրին տուեալներն են.

Propriété de l'auteur

Chez S. Hovsépian

Baghtché Kapou, Hamidié djadessi No 60

Constantinople

Inst. Lith. de C. G. Röder, Leipzig

[Սեփականութիւն հեղինակին

Ս. Յովսէփեանի մօտ

Պախչէ Քափու, Համիտիէ փողոց թիւ 60

Կոստանտնուպոլիս

Մ. Կ. Ռէօտէրի Վիմագրութեան Հաստատութիւն, Լայփցիկ]

Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 18 (ՀԹ 10), էջ 102-103-ի միջեւ տեղադրուած օրինակը:

EBOUDIAT ET ZÉMIRÉ, “2ème BALLET ARABE”
ԷՊՈՒՏԻԱ ԵՒ ԶԷՄԻՐԷ, «ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԱՐ»

Տպագրուած է 1889-ին եւ նոյնպէս սերած է *Զէմիրէ*ի առաջին տարբերակէն: Ահաւասիկ *Արեւելք*ի խանդավառ յայտարարութիւնը. «Զուհաճեան էֆէնտիի աւիւնը, կարծես թէ, օր ըստ օրէ կ’աւելնայ: Մի քանի շաբաթ առաջ հրատարակած էր առաջին պարերգ մը. այժմ երկրորդ մը ի լոյս կ’ընծայէ ժողովրդեան հաճոյքը տեւական ընելու համար, զի, ինչպէս կ’իմանանք, առաջին գործը մեծ ընդունելութիւն գտաւ թէ՛ օտարաց եւ թէ՛ հայոց կողմէ: Նոր պարերգն ալ իւր վերջին օբէրայէն առնուած մաս մըն է, միշտ իւր խսկատիպ կնիքովը եւ պարունակելով թուով շատ աւելի մօթիֆներ: Զմեռն որ այլ եւս քիչ կեանք մ’ունի ապրելու, պիտի մեռնի անտարակոյս այս կայթանուագներուն թռիչքովը, զոր, առաջինը, լսեց օր. Տիրուհի Ղազարոսեան որում նուիրուած են»[39]:

Այս պարը դուրս կը մնայ *Զէմիրէ*ի երկրորդ (ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 18) եւ երրորդ (ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 17, 19, 20) տարբերակներէն):

Տպագիրին տուեալներն են.
Propriété de l’auteur
Chez S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
[Սեփականութիւն հեղինակին
Ս. Յովսէփեանի մօտ
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 177 (ՀԹ 40):

ZÉMIREH-QUADRILLE
SUR LES MOTIFS DE L’OPÉRA COMIQUE ET FÉERIQUE ZÉMIREH
ԶԷՄԻՐԷ-ՔԱՏՐԻՅ՝
ԶԷՄԻՐԷ ՕՓԵՐԱ ՔՈՄԻՔ ԵՒ ԴԻՒԹԱԿԱՆԻՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Տպագրուած է 1891-ին եւ կը պատկանի *Զէմիրէ*ի երկրորդ տարբերակին: Զ’ուչանար *Հայրենիք*ին արձագանգը. «Վերջապէս երաժշտասէրները պիտի ունենան ճշմարիտ-Զուհաճեանը: Հարազատ *Զէմիրէ քատրիյ*ը Լայփցիկէն հասաւ. այս անգամ խառնուրդ չկայ. մէկ գաւկին համար երկու հայր չեն ներկայանար: Ինքն Զուհաճեաննն է բուն իսկական հայրն: Որոնք որ դաշնակի վրայ պիտի թռթռացնեն այդ Քատրիյը ապահով թող ըլլան նոյն *Զէմիրէ*ի, նոյն հեղինակի գործն է»[40]:

Տպագիրին տուեալներն են.
Éditeur S. Hovsépian
60 Grande rue Hamidié
Constantinople
[Հրատարակիչ՝ Ս. Յովսէփեան
60 Կռանտ Համիտիէ փողոց
Կոստանտնուպոլիս]
Հրատարակութեանս աղբիւրն է՝ ՉԳԱԹ ՉԴ թիւ 179 (ՀԹ 43):

OLYMPIA, OUVERTURE
ՕԼԻՄԲԻԱ, ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Օսմանեան բռնապետութեան ստաիճանական սաստկացումին հետեւանքով՝ շրջանցելու համար գրաքննութեան եւ ընդհանրապէս ղեկավարութեան անբարեացակամ վերաբերմունքը հայկական ազգային նիւթերու նկատմամբ, 1880-ականներուն սկիզբը՝ Զուհաճեան *Արշակ Բ.* օփերայի խորագիրը արդէն փոխած էր *Օլիմբիա*յի: Այս նոր խորագիրով ան կը կարողանայ Պոլսոյ մէջ շարունակել օփերայի նախերգանքին կատարումները: Նկատի ունենալով նախերգանքին գտած բացառիկ յաջողութիւնը, Զուհաճեան քառաձեռն դաշնակի փոխադրելով՝ զայն կը յանձնէ տպագրութեան: Ապա, երաժշտահանին վաղահաս մահէն ետք,

իր աշակերտներէն երկու նուիրեալ երաժիշտներ՝ Յարութիւն Սինանեան եւ Սմբատ Քէսէճեան, կ՚որոշեն մահարձան մը կանգնեցնել սիրելի ուսուցիչի գամբարանին վրայ: Այս նպատակով, քառաձեռն դաշնակի համար տպագրուած նախերգանքը Սինանեան կը վերածէ երկձեռն դաշնակի եւ 1902 թուականին ինք եւ Քէսէճեան իրենց անձնական ծախքով կը հրատարակեն անկէ շուրջ 700 օրինակ, որուն վաճառքէն ստացուելիք հասոյթը կը մտադրեն յատկացնել մահարձանի ծախսերուն: Թէեւ վաճառքը կ՚ընթանայ դանդաղ, սակայն մեր անխոնջ երաժիշտները ի վերջոյ կը հասնին իրենց նպատակին եւ ստացած հասոյթով Զմիւռնիայի գերեզմանատան մէջ կը կանգնեցնեն Չուհաճեանի կիսանդրին[41], որուն հանդիսաւոր բացումը կը կատարուի Ապրիլ 1907-ին[42]:

Անկարելի ըլլալով ձեռք ձգել քառաձեռն դաշնակի տարբերակը, այս հատորին մէջ կը հրատարակեմ Յ. Սինանեանի փոխադրութիւնը: Վերջինս մանր տարբերութիւններ ունի ԶԳԱԹ ԶԳ-ի մէջ գտնուող ինքնագիր նուագագրութենէն[43]:

*Արշակ Բ.*ի նախերգանքը հիմնուած է օփերայի հիմնանիւթերուն (themes) վրայ, որով ան կը խտացնէ ստեղծագործութեան ամբողջական նկարագիրը:

Տպագիրին տուեալներն են.
En vente chez Christides
112 Cité de Pera
Impr. Christidis Galeta
[Կը վաճառուի Քրիսթիտէսի մօտ
112 Փերա թաղամաս
Տպարան Քրիսթիտիս, Կալէթա]

Սինանեանի այս փոխադրութիւնը ինծի տրամադրեց եգիպտահայ արուեստագիտուհի Ծաքէ Յովակիմեան:

POTPOURRI ORIENTAL SUR LES MOTIFS CHOISIS DE L'OPÉRETTE LEBLEBIDJI HOR-HOR AGHA
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԾԱՂԿԱՔԱՂ ԼԷՊԼԷՊԻՃԻ ՀՈՐ-ՀՈՐ ԱՂԱ ՕՓԵՐԷԹԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Դաշնակի փոխադրութիւնը կատարած է Չուհաճեանի աշակերտ Յակոբ Ասատուր:

Ձեռքիս տակ ունիմ երկու տարբեր տպագրութիւններ.

1.-Édition moderne [Մոտեռն հրատարակութիւն]

Սեփականութիւն Գահիրէի Հայոց Առաջնորդարանի Թորգոմեան Մատենադարանին

2.-Édition J. d'Andria
Constantinople
[Հրատարակութիւն Ժ. տ'Անտրիա
Կոստանտնուպոլիս]

Կը գտնուի իմ անձնական հաւաքածոյիս մէջ:

GRANDE VALSE SUR LES MOTIFS CHOISIS DE L'OPÉRETTE LEBLEBIDJI HOR-HOR AGHA
ՄԵԾ ՎԱԼՍ ԼԷՊԼԷՊԻՃԻ ՀՈՐ-ՀՈՐ ԱՂԱ ՕՓԵՐԷԹԻ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Դաշնակի փոխադրութիւն Յակոբ Ասատուրի: Տպագրուած է 1888-ին[44]:

Տպագրութիւնը կը պարունակէ ոչ մէկ հրատարակչական տեղեկութիւն, բացի վայրէն՝ Costantinople [Կոստանտնուպոլիս]:

Հրատարակութեանս աղբիւրը սեփականութիւնն է Գահիրէի Հայոց Առաջնորդարանի Թորգոմեան Մատենադարանին:

ԱՅԼ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բացի այս հատորին մէջ տեղ գտած գործերէն՝ Չուհաճեան յօրինած է նաեւ մեներուագ դաշնակի այլ գործեր, որոնք ինծի համար մնացին անմատչելի եւ հաւանաբար մաս կը կազմեն բախտաւոր բանահաւաքի մը անձնական հաւաքածոյին:

Այսպէս, 1887-ին, *Արեւելք* կը ծանուցանէր Polka de salon, *Le zéphire*-ի (Սալոնի փոլքա, *Զեփիւռ*) հրատարակութիւնը[45]:

1888 Յունիս 20/Յուլիս 2-ին, Օրթագիւղի Ս. Հռիփսիմեանց եւ Նեկտարինեան վարժարանի դպրոցական հանդէսին, «Օր. Իսկուհի Օգոստինոսեան դաշնակի վրայ ճարտարութեամբ նուագեց երաժշտապետ Տիգրան էֆ. Չուխաճեանի կողմէ առ Տիկին Վարդենի Երկանեան ձօնեալ եղանակ մը, *Յիշատակ Վոսփորի*»[46]:

Դաշնակի տպագրուած գործերուն վերջաւորութեան հրատարակուած ցանկերուն մէջ կարելի է հանդիպիլ հետեւեալներուն. *Papillon polka* (Թիթեռնիկ փոլքա), *Ruy Blas polka* (Ռուի Պլաս փոլքա) եւ *Mazurka de salon* (Սալոնի մազուրքա) (որ *Սիրուն* խորագիրն ունեցող մազուրքայէն տարբեր գործ մըն է):

Նուպար Ալիքսանեանի պատրաստած համառօտ ցուցակին մէջ կը գտնուին նաեւ հետեւեալ գործերը. *Après la gavotte* (Կաւոթէն ետք), *Marche Hamidié,* transcription de concert (Համիտիէ քայլերգ, համերգային փոխադրութիւն), *Marche persane* (Պարսկական քայլերգ) եւ *Romance* (Ռոմանս)[47]:

Ղազարոս քահ. Յովսէփեան՝ Չուհաճեանի ստեղծագործութիւններու ցանկին մէջ կը յիշատակէ *Grande Polka,* 2ème édition (Մեծ Փոլքա, Բ. տպագրութիւն)[48]: Թէեւ Յովսէփեան չէ նշանակած նուագարանը, բայց խորագիրը ցոյց կու տայ՝ որ ստեղծագործութիւնը երաժշտահանի միւս փոլքաներուն, մազուրքաներուն եւ կաւոթներուն նման գրուած պէտք է ըլլայ դաշնակի համար: Բաց աստի, տպագրուած ըլլալու փաստն ինքնին (ինչպէս կարելի է հասկնալ յօդուածագիրի ընդհանուր շարադրանքէն) կը յուշէ դաշնակի համար նախատեսուած ըլլալու հաւանականութիւնը, քանի որ՝ ինչպէս գիտենք, Չուհաճեան իր գործիքային յօրինումներէն յաջողած էր հրատարակել լոկ դաշնակի ստեղծագործութիւնները:

Բարսեղ Թուղլաճեան կը յիշատակէ՝ *Grande marche* (Մեծ քայլերգ), տպագրուած 1895-ին[49]:

Փոխադրութիւններուն մէջ, վերը արդէն նշեցի *Արշակ Բ.*ի նախերգանքին հեղինակային փոխադրութիւնը քառաձեռն դաշնակի:

Պոլսոյ մէջ տպագրուած է նաեւ *Քէօսէ Քէհեա*յի դաշնակի փոխադրութիւնը՝ կատարուած Վիքթոր Քալլէյայի կողմէ.

Keussé Kéhaya, Opéra comique du Maestro D. Tchouhadjian, pour piano par Victor Calleya, Édition S. Christidis, Constantinople [*ֆրանսերէն, Քէօսէ Քէհեա,* Օփերա քոմիք մաէսթրօ Տ. Չուհաճեանի, դաշնակի փոխադրութիւն Վիքթոր Քալլէյայի, Հրատարակութիւն՝ Տ. Քրիսթիտիս, Կոստանդնուպոլիս][50]:

Ինչպէս նաեւ՝ *Արիֆ*ի դաշնակի փոխադրութիւնը Ն. Պալտիի կողմէ.

Arif, Opéra comique de Dicran Tchouhadjian, Reconstitué-harmonisé et arrangé pour piano par N. Baldi, op. 21 [*ֆրանսերէն, Արիֆ,* Օփերա քոմիք Տիգրան Չուհաճեանի, վերականգնում-դաշնակում եւ դաշնակի փոխադրութիւն Ն. Պալտիի, երկ 21][51]:

Կը գտնուի նաեւ *Լէպլէպիճի Հօր-հօր աղա*յի փոխադրութիւն մը, տպագրուած Christidis հրատարակիչին կողմէ[52]:

Հակառակ այս պակասներուն, սոյն հատորին մէջ տեղադրուած գործերը կը կազմեն մեծամասնութիւն եւ ամբողջական պատկեր կու տան երաժշտահանի դաշնակի մտորումներուն:

Տիգրան Չուհաճեանի դաշնակի գործերը ունին ոչ միայն ճանաչողական-պատմական կարեւորութիւն, այլ իրենց բովանդակած գեղարուեստական այլազան արժանիքներուն շնորհիւ կրնան հրաշալիօրէն յարդարել դաշնակահարներուն նուագացանկերը:

ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.-Յակոբ Պարոնեան, «Ազգային ջոջեր», *Երկեր*, Երեւան, 1958, էջ 223:

2.-Վահան Զարդարեան, «Գաբրիէլ Երանեան», *Յիշատակարան*, առաջին հատոր, Կ. Պոլիս, 1910, էջ 78:

3.-*Ազգային երգարան հայոց*, Փեթերսպուրկ, 1856:

4.-*Տե՛ս* «Ս. Դաւթեանի նօթերը», Թէոդիկ, *Ամէնուն տարեցոյցը*, Վիեննա, 1926, էջ 463:

5.-*Տե՛ս Մասիս*, լրագիր, Կ. Պոլիս, 4/16 Մայիս 1874, թիւ 1528:

6.-«Պարգեւաբաշխութիւն», *Թատրոն*, հանդէս, Կ. Պոլիս, 30 Օգոստոս [/11 Սեպտեմբեր] 1875, թիւ 162, էջ 2:

7.-*Տե՛ս* Նիկողոս Թահմիզեան, *Տիգրան Չուխաճեան. կեանքը եւ ստեղծագործութիւնը*, Փասատենա, 1999, էջ 64:

8.-*Տե՛ս* Տ[իգրան] Ա[րփիարեան], «Երեկի նուագահանդէսը», *Արեւելք*, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 8/20 Մայիս 1889, թիւ 1602, էջ 3:

9.-*Տե՛ս* «Չուխաճեան նուագահանդէս», *Արեւելք*, 9/21 Մայիս 1889, թիւ 1603, էջ 2:

10.-*Տե՛ս* Անայիս, *Յուշեր*, Փարիզ, 1949, էջ 31-33:

11.-Անդ, էջ 32:

12.-Ռ. Որբերեան, «Հանդէսներ Իզմիրի մէջ», *Մասիս*, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 6/18 Յունիս 1898, թիւ 106, էջ 1:

13.-«Ս. Դաւթեանի նօթերը», Թէոդիկ, *Ամէնուն տարեցոյցը*, Վիեննա, 1926, էջ 464:

14.-Տե՛ս Հայկ Աւագեան, «Չուհաճեանի մասին տոքթորական թեզի յաջող պաշտպանութիւն Գահիրէի մէջ», *Ջահակիր*, շաբաթաթերթ, Գահիրէ: 18 Նոյեմբեր 2004, թիւ 1532, էջ 3:

15.-Անդ:

16.-Շուշանիկ Ափոյեան, *Фортепианная музыка Советской Армении* [*ռուսերէն*, Խորհրդային Հայաստանի դաշնակի երաժշտութիւնը], Երեւան, 1968, էջ 17-18:

17.-*Տե՛ս* Հայկ Աւագեան, «Տ. Չուհաճեանի *Զէմիրէ* օփերան, պատմական ակնարկ», *Արեւ*, օրաթերթ, Գահիրէ, 16 Յունիս 1992, թիւ 22082 - 7 Յուլիս 1992, թիւ 22098:

18.-Անդ:

19.-Տիգրան Չուհաճեան, *Ստեղծագործութիւններ նուագախումբի համար*, Գահիրէ, 2005:

20.-*Տե՛ս* Տիգրան Չուհաճեան, *Արշակ Բ.*, երգի եւ դաշնակի համար, Գահիրէ, 2000, էջ 366:

21.-*Տե՛ս* «*Գասգատ մը Գուզ* եւ *Լը դէֆիո*», *Արեւելք*, 28 Մայիս/9 Յունիս 1887, թիւ 1018, էջ 4:

22.-*Տե՛ս Հայրենաբաղձ հնչիւններ*, կազմեց եւ տպագրութեան պատրաստեց Յեցիլիա Բրուտեանը, Երեւան, 1964, էջ 26-33:

23.-*Տե՛ս An Anthology of Armenian Piano Music* [*անգլերէն*, Ծաղկաքաղ հայկական դաշնակի երաժշտութեան], հատոր 1, դաշնակ՝ Շահան Արծրունի, սկաւառակ, MHS 4080, 1979:

24.-Ա. Մ. Պարթեւեան, «Շահան Արծրունի եւ սփիւռքահայ երգահաններու դաշնակային գրականութիւնը», *Արեւ*, օրաթերթ, Գահիրէ, 2 Սեպտեմբեր 1980, 65-րդ տարի, թիւ 18.668, էջ 2:

25.-*Տե՛ս* Տիգրան Չուհաճեան, *Յաւերժ շարժում*, դաշնակի եւ նուագախումբի համար, Գահիրէ, 2005:

26.-*Տե՛ս* «Դառանդէլ», *Արեւելք*, 24 Յուլիս/5 Օգոստոս 1887, Դ. տարի, թիւ 1065. «Թառանթէլ եւ *Ռաբէլ դուս*», *Արեւելք*, 3/15 Հոկտեմբեր 1887, Դ. տարի, թիւ 1124, էջ 2:

27.-*Տե՛ս* «Իւն կավօժ տը բլիւ», *Մասիս*, լրագիր, Կ. Պոլիս, 14/26 Սեպտեմբեր 1883, թիւ 3531, էջ 4:

28.-*Տե՛ս* «Բոօղի-բօլքա», *Հայրենիք*, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 24 Դեկտեմբեր 1892 [/5 Յունուար 1893], թիւ 341, էջ 3:

29.-*Տե՛ս* Պարետ Պարոյր, «Գարունը «Բրօթի»-ի մէջ», *Հայրենիք*, ամսագիր, Պոսթոն, Մայիս 1939, ԺԷ. տարի, թիւ 7(199), էջ 85:

30.-Ն. Գրիգորիսեան, «Իշխանաց կղզիները», *Երիտասարդ հայուհի*, Թրիփոլի (Լիբանան), Նոյեմբեր 1954, Է. տարի, թիւ 11, էջ 15:

31.-«Արձագանգ. Չուխաճեան», *Արեւելք*, 28 Հոկտեմբեր 1892, Թ. տարի, թիւ 2629, էջ 3:

32.-*Տե՛ս* «Բոօղի-բօլքա», *Հայրենիք*, 24 Դեկտեմբեր 1892 [/5 Յունուար 1893], թիւ 341, էջ 3:

33.-*Տե՛ս* Մաղաքիա Օրմանեան, *Ազգապատում*, մասն երրորդ, Երուսաղէմ, 1927, Ներսէս Վարժապետեանին վերաբերող հատուածները:

34.-*Տե՛ս* «Հետեւեալն ուղղուած է մեզ ի հրատարակութիւն», *Արեւելք*, 9/21 Նոյեմբեր 1884, Ա. տարի, թիւ 257, էջ 2:

35.-Անդ, էջ 2:

36.-Ղազարոս քահ. Յովսէփեան, «Տիգրան Չուհաճեան», *Նոր-դար*, օրաթերթ, Թիֆլիս, 20 Մայիս 1898, թիւ 85, էջ 3:

37.-«Հայերը թուրք թատրոնին մէջ», *Անահիտ*, հանդէս ամսեայ, Փարիզ, Նոյեմբեր-Դեկտեմբեր 1899, Բ. տարի, թիւ 1-2, էջ 31:

38.-Ծ., «Երաժշտական. Grand ballet arabe», *Արեւելք*, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 15/27 Դեկտեմբեր 1888, Ե. տարի, թիւ 1486, էջ 2:

39.-Ծ., «Deuxième ballet arabe», *Արեւելք*, 6/18 Փետրուար 1889, Զ. տարի, թիւ 1528, էջ 2:

40.-«Ճշմարիտ Չուհաճեանը», *Հայրենիք*, 25 Յուլիս [/6 Օգոստոս] 1891, թիւ 11, էջ 2:

41.-*Տե՛ս*՝ օրինակ, Արամ Անտոնեան, «Չուհաճեանի մահարձանը», *Արեւելք*, օրագիր, 30 Հոկտեմբեր/12 Նոյեմբեր 1904, թիւ 5710, էջ 1. Յ. Սինանեան, «Տիգրան Չուհաճեան (անձնական յիշատակներ)», *Մանզումէի էֆքեար*, օրաթերթ, Կ. Պոլիս, 20 Յունուար/2 Փետրուար 1907, թիւ 1714, էջ 1:

42.-*Տե՛ս* «Լրաքաղ. Չուխաճեան մահարձանի բացում», *Արեւելեան մամուլ*, շաբաթաթերթ, Իզմիր, 2 [/15] Մայիս 1907, 37-րդ տարի, թիւ 18, էջ 456:

43.-*Տե՛ս* Տիգրան Չուհաճեան, *Արշակ Բ.*, նուագագրութիւն, Գահիրէ, 2000, էջ 1-66:

44.-*Տե՛ս* «Մեծ վալս», *Արեւելք*, 3/15 Մարտ 1888, Ե. տարի, Թիւ 1250, էջ 2։

45.-*Տե՛ս* «*Գասգատ տը Գուգ եւ Լը գէֆիռ*», *Արեւելք*, 28 Մայիս/9 Յունիս 1887, Թիւ 1018, էջ 4։

46.-*Արեւելք*, 21 Յունիս/3 Յուլիս 1888, Ե. տարի, Թիւ 1340, էջ 2։

47.-*Տե՛ս* Նուպար Յ. Ալիքսաննեան, «Տիգրան Զուհաճեան. իր կեանքն ու արուեստը», Թէոդիկ, *Ամէնուն տարեցոյցը*, Վենետիկ, 1926, էջ 459։

48.-*Տե՛ս* Ղազարոս քահ. Յովսէփեան, նշ. յօդ.ը, էջ 3։

49.-*Տե՛ս* Բարսեղ Թուղլաճեան, *Turkish Bands of Past and Present* [*անգլերէն*, Թրքական երաժշտախումբերը անցեալին եւ ներկային], Իսթանպուլ, 1986, էջ 134։

50.-*Տե՛ս* Անդ, էջ 141. Հրանդ Փափազեան, *D. Tchouhadjian: Vie et oeuvres* [*ֆրանսերէն*, Տ. Զուհաճեան. կեանքը եւ գործերը], Իսթանպուլ, 1977, էջ 22. Վարուժան Քէօսէեան, «Անմահ երգահան Տիգրան Զուխաճեան», *Սուրբ Փրկիչ*, ամսագիր, Իսթանպուլ, Յունուար 2000, 51-րդ տարի, Թիւ 603, էջ 49։

51.-*Տե՛ս* Հրանդ Փափազեան, նշ. աշխ.ը, էջ 20։

52.-*Տե՛ս* Անդ, էջ 20։

ԻՆՔՆԱԳԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ORIGINAL WORKS

à son ami Léon Bey Papazian

CAPRICE

La Lyre Orientale

D. Tchouhadjian

Largo

capriccioso

dolce con espressione

p pp 5 3 6 fp

4 7 10 13

16

19

22

Allegro vivo

mosso

fp

27

cresc. e string.

32

dim.

Ped.

36 8va m.g. 2 2 5 allarg. ff rit. pp

42 **Moderato**

p

47

52 sf ff

56 p

60

sf

63

68

vivo

72

ff

allarg.

76

a tempo

brillante

80
sf

84
sf

89
8va
rit.
ff

94
m.d.
8va
m.d.
m.g.
m.d.
p presto
m.g.
m.d.
m.d.
m.d.
sfoggiando
m.d.
8va
m.g.
m.g.
m.g.
m.g.
m.g.

95
a tempo
p cresc.
8va

97 8va 8va

rall.

99 ***a tempo*** 8va

pp

5

104

p

1 1 5

109

114

p

sf

119

p

124

128

p

133

dolce

p

138

cresc.

string.

143

ff

147

allarg.

a tempo

p

5

152

p

cresc.

157

ff

162

rit.

Maestoso

166

p *ff* *pp*

171

pp *mf*

176

pp

181

186

pp *sotto voce* *mf*

191

p

196

p

200

poco rit.

204

pp

a tempo

pp

209

3

1

214

pp *sotto voce*

mf

219

pp

tr

p

224

tr

p

228

poco rit.

232

pp

p

236

m.d.

Largo con espressione

239

p

242

poco rit.

245

a tempo

248

cresc.

251 5 5 3 3

p

254 6

p

rit.

257 *ten.*

ten.

8va

m.d. *m.g.* *m.d.* *m.d.* *m.g.* *m.d.* *m.g.*

m.g.

m.d.

m.g.

riten.

m.d.

m.g.

Allegro

260
ff
p

265
brillante
1 4

269
1 3 1 2 1
1

273
sf
p
dolce

277
3

282

p

287

cresc.

291

5 2 5 5

sf

2 1 1 2 1 2

cresc.

295

1 3 2 1 1

2 1

ff

299

8va

dim.

p

303

p

1 4

2

308

313

cresc.

317

cresc.

più mosso

321

ff

8va

allarg.

8va

dim.

325 *a tempo*

brillante

329 *sf*

333 *sf*

337 8va

m.d.

340 *p*

1 4

2

345

350

2 1 4

354

1 *poco mosso*

358

ff

362

366

sf

370

m.g.

374

sf

377

5 2 1 1 1

1 1 2 3 4

3 1 3 1 2 1 3

3 1 2 1 3 1 2

presto

ff

380

fff

à son élève Mlle K. Assadour

DANSE CARACTÉRISTIQUE

L'Orientale

D. Tchouhadjian

Allegro moderato

p

5

9

Danse

13

pp

17

21

26

p

ff

30

34

38

tr

1.

tr

2.

41

cresc.

45

p **ff** 8va **p** **ff**

49

8va 8va

p **ff** **p** **ff**

Ped.

53

fff

scherz.

56

59

64

69

74

pp

giocoso

78

81

p

85

cresc.

88

p

92

97

102

2 2 4

107

ten.

f

112

ten.

p

sempre legato

117

122

cresc.

127

dim.

rall.

132

tr

***p** a tempo*

138

Coda

142

pp

146

150

155

p

ff

159

164

tr

169

cresc.

173

p

4

ff

p

4

177 8va 8va
ff *p* *ff* *p*
Ped.

181 8va
ff *ff* *scherz.*
Ped.

185

189
p *p*

193
ff *ff*

FANTAISIES ORIENTALES

(Sur des motifs turcs)

No. 1

D.Tchouhadjian

Andante assai

14 *pp*

17

19

21 *p*

23 *p*

26 *allarg.* *tr* *p*

29

cresc. *poco mosso*

rit.

31 **Tempo di marcia**

36

sf

41

46

poco rit.

p

51

Vivo

come primo tempo

56

61

66

71

75

brillante

79

83 1. 2.

85

90

95 *sf*

100

105

110

1.

2.

113

poco rit.

117

Moderato non troppo

123

128

133

139

144

149

153

Allegro vivo

157 *p* *cresc.*

160

163 *ff*

166 *ff*

169 *p* 8va

173 8va *ff*

No. 2

Preludio

Moderato assai

pp quasi ad libitum

6

tr

12

17

21

26

rit.

Pechrev

Andante moderato

31

35

39

44

49

54

58 1. 2.

p

61

65

2 1

69

p

73

1

78

82

86

1.

2.

90

95

sf

100

104

109

113

1. 2.

p

116

cresc.

120

p

125

130

134

139

1.

142

2.

Allegro vivo

p *cresc.*

147

ff

151

dim.

allarg.

Allegro moderato

5

156

3 2 1 3

5 3

161

166

171

176

181

186

191

196

201

206

211

216

221

p

226

1.

230

2.

Vivo assai

ff

p

235

1.

238

2.

ff

243

à ses élèves Mlles Marie, Eugénie K. Mardirossian

IMPROMPTU

Cascade de Couz

D. Tchouhadjian

Allegro giusto

p

4 *poco rit.*

a tempo

8*va*

p

10

poco rit.

13

a tempo

cresc.

16

p

19

pp

poco rit.

21

24

27

stringendo e cresc.

30 8va ff dim. sempre legato 3 3

33 8va 3 1 2 3 3 pp 3 2 3 2 3 2

36

38 rit. a tempo

40

43

46

49

8va

52

55

brillante

Ped. * Ped. * Ped.

58

8va

2

rit.

1

1

3

Ped.

61

1

2

4

a tempo

1

1

1

64

1

1

1

67

Moderato assai

allargando

71

rit.

77
a tempo
dolce con espressione

82
poco animato
p
2 1 2 1

87
8va
rit.
a tempo

93
p sotto voce
8va

98
8va
8va

103
8va
4 5
rit.
a tempo
animato

108 8va 8va 3 ff dim.

113 p

118 cresc. rinforz.

123 grave 8va 8va fff Ped.

128 8va 6 6 6 6 p a tempo

131

Primo tempo

6 6

p

134

poco rit.

a tempo

137

8va

p

140

poco rit.

143

a tempo

cresc.

146

p

149

pp

poco rit.

151

154

p

157

pp

8va

pp

Ped. * Ped. * Ped. *

160 8va m.d. m.d. 3 m.g. 3 m.g. *p* stringendo Ped. *

163 m.d. m.d. m.g. m.g.

166 m.g.

169 5 1 1 5 1 5 1 1 5 1 *p* cresc. ten. ten. ten.

172 5 1 1 5 1 5 1 1 5 1 allargando ten.

175

8va

lento ***ff***

primo tempo

rit.

179

lento

primo tempo

183

p ***string.***

187

ff

190

con fuoco

fff

à son élève J. Assadour

MOUVEMENT PERPÉTUEL

D. Tchouhadjian

Rondo
Presto

p *p* *cresc.* *f* *dim.* *ten.* *ten.*

5 10 15 20

8va 8va

25
8va
poco a poco rit.
a tempo
pp

30
8va
p
p

35

40
8va
p
p

45
p
cresc.

51

ff

56

p

61

p

cresc.

66

ff

dim. *poco a poco rit.*

71

a tempo

77

83

p

p

88

cresc.

Ped. ❊ Ped. ❊

93

ff

Ped. ❊ Ped. ❊

98

dim.

103 8va

108

113 *p* *cresc.*

118 8va

123 8va *sf*

128

133

138

dim.

143

ff

148

p

153

158

p

164

ff

169

p *una corda*

tre corde

Ped.

Ped.

174

una corda

Ped.

Ped.

179

tre corde

184

p

189

p

194

199

p *una corda*

Ped.

204

tre corde

209

cresc.

214

allarg.

p

219

a tempo

224

229

234

240

245

251

257

262

p

p

268

rit.

a tempo

273

cresc.

ff

Ped. Ped. Ped.

278

p scherzando

Ped.

283

cresc.

288

cresc.

ff

Ped. ❉ Ped. ❉

293

scherzando

Ped. ❉ Ped. ❉

298

303

8va

agitato

fff

à son ami M. Georges Abdullah

GRANDE VALSE FANTASTIQUE

Illusions

D. Tchouhadjian

Introduzione

Moderato

ten. *ten.*

p legato e misterioso *m.g.* *m.g.*

6

f con brio *martellato* 12 12 12 12 *tranquillo*

10

a capriccio *m.d.* *mf* *m.d.* *m.g.* *f*

con fuoco *m.d.* *m.g.* *m.d.* *m.g.* *m.d.* 8va *m.d.* *m.g.* *p rall.*

Poco meno del Tempo di Valse

13 *p con eleganza* *ten.*

18 *ten.* *più mosso*

23 *cresc.*

28 *dim.* *sf* *allarg.* *dim.* *string.*

Più vivo

33 *cresc.*

38

allarg. - - - - - -

dolce

44

cresc.

m.d.

m.d.

49

m.d.

ff

string.

54

m.g.

allarg.

dim.

rall.

pp lento

due Ped. ❊

59

mosso

8va

mosso

Ped. ❊

due Ped. ❊ Ped. ❊

65

mf

3 2

ben marcato

71

1 5

76

m.g.

dim.

81

8va

pp

rall.

87

mf

92 *animato*

martellato

con 8*va*

96

100

ff

104

ff

martellato

stringendo

107

p *rall.*

Coda

Tempo I

110 *p con eleganza* *ten.*

115 *ten.* *p più mosso*

120 *cresc.*

125 *sf* *dim.* *allarg.* *dim.* *mosso*

130 **Animato**

1 3

134

m.g. *m.g.*

m.d. *m.d.*

138

m.d.

tr

m.g. *m.g.* *m.g.*

143

m.g.

sf

m.d.

sf

148

8va

m.d. *m.d.*

m.g.

poco allarg.

m.g. *m.d.*

p

m.d.

m.g.

151 **Presto**

a tempo ***p***

sf

155

p

160

164

m.g.

8va

p rall.

pp

169

a tempo

p

cresc.

174

178

8va

182

8va

8va

8va

ff *agitato*

m.d.

m.d.

m.d.

m.d.

8va

187

3

3

3

3

3

3

3

3

3

3

con fuoco

martellato

190

8va

m.g.

fff

à ses élèves
Mlles Haïganouche et Makrouhi H. Aznavourian

TARENTELLE

D.Tchouhadjian

Introduction
Vivace

p

rit.

5
Tarentelle

p *a tempo*

f

9

13

p

f

17

sf

ben marcato il canto

21

p

mf

25

30

cresc.

34

p

ff *p*

39

ff *p*

ff

43

p

tranquillo e dolce

47

poco animato

52

8*va*

p

56

8*va*

cresc.

60

Con eleganza

65

p *stacc.*

70

75

cresc.

80

p

stacc.

85

90

cresc.

95

p *poco rit.*

100

a tempo

105

p

109

poco mosso

cresc.

rit.

dim.

113
p *a tempo*
f

117

121
f

125
sf
ben marcato il canto

129
p
mf

133

138

p

cresc.

142

p

ff *p*

147

ff *p*

ff *p*

151

p dolce assai

155

159 8va

cresc.

164 8va 8va

f allargando poco a poco

8vb 8vb 8vb 8vb 8vb 8vb

Tempo I

169 8va

ff

Presto

174 8va

ff *ff*

à son élève M. K. Chirinian

UNE GAVOTTE DE PLUS

D. Tchouhadjian

Introduction
Moderato

mf *pp* *rall.*

5

(8) Gavotte
a tempo
p con grazia

12
cresc. *rall.* *appassionato*

16
a tempo

19

3 cresc.

grave

22

brillante

3

(24)

p

28

31

rallent.

a tempo

p 3

34

cresc.

grave

38

brillante

1.

40

2.

Trio

p

43

p

string.

cresc.

47

a tempo

pp

a tempo

50

poco allargando

p

54

rall.

a tempo

p

animato

58

p

62

ten.

f

D.S.

Coda

(64)

p *con grazia*

68
cresc.
rall.
appassionato
72
a tempo
75
cresc.
grave
78
brillante
p
81
poco rall.
8va
ff

à son ami H. Aramian

GAVOTTINE

Un moment de plaisir

D. Tchouhadjian

Introduction

Allegretto

staccato

4

animé

(7)

p *scherzando*

11

ff

14

f

p

marcato

17

cresc.

20

agité

cresc.

23

a tempo

pp scherzando

Ped. * Ped. * Ped. * Ped.

26

ff

* Ped. *

29

f

(31)

Trio

p

35

39

43

p

cresc.

animé

47

Coda

p scherzando

Ped. * Ped. * Ped. *

Ped.

50

1

ff

Ped.

53

1 1

f

p

57

p

61

64

agité

p cresc.

3

brillante

8va

ff

1

PROTI POLKA

D. Tchouhadjian

Introduction

poco rall.

ff

Polka

(4)

p

10

p

15

cresc.

20

1.

2.

p

p

Trio

52

55

Coda

59

65

70

75

à son élève Son Excellence Munir Bey,
Secrétaire général du Ministère d'Agriculture et du Commerce

POLKA

La gaîté

D. Tchouhadjian

Introduction

sf *ff* *p*

Polka

cresc.

Fine

1. 2.

32

38

cresc.

43

Trio

p

49

f

55

sf

60

sf

1.

sf

2.

à ses élèves Mlles Mempar, Victoria, Arsina A. Sarafian

MAZURKA DE SALON

Mignon

D. Tchouhadjian

mf

riten.

Mazurka

a tempo

p

scherzando

mf

24

Fine

28

33

cresc.

38

sf

dim.

43

p

tr

scherzando

49 tr tr mf

54 cresc. ff

59 Trio p

64

68 p

72 1. 2.

75

m.g.

ben marcato il canto

78

81

sf

84

ff

87

Va al segno

SPLENDIDE-QUADRILLE

D. Tchouhadjian

1. Pantalon

5

Fine

(8)

p

14

cresc.

19

24

28

D.C. al Fine

2. Été

cresc.

Fine

p

10

15

p

20

D.C. al Fine

1

3. Poule

p

5

Fine

11

p

15

cresc.

20

sf

sf

25

p

30

sf

4. Trénis

scherzando

5

Fine

9

sf

13

17

21

ff

p

1

5.
Pastourelle

p

5

p

Fine

9

p

cresc.

14

ben marcato

19

p

24

29

f

f

dim.

D.C. al Fine

1

6. Finale

p

p

6

11

cresc.

16

tr

Fine

p

21

26

f

31

ff

Արտօսր ի շիրիմ Տ. Տ. Մեծին Ներսէսի
երիցս երանեալ Հայրապետին եւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքին

ՄԱՀԱՆՈՒԱԳ
MARCHE FUNÈBRE

D. Tchouhadjian

Andante sostenuto

p *pp*

4

grave

3 3 3 3

7

Marche

pp

a tempo

3 3 3 3

11

3 3 3 3 3 3

15

dim.

18

cresc. *agitato*

f

21

ff *calmato*

pp

riten.

24

a tempo

p

27

30

appassionato

p

pp

33

36

p *a tempo*

39

cresc.

ff

ff

Ped.

Ped.

42

pp

45 m.g. a tempo m.d. m.d. Ped. * Ped. *

49 p cresc. p

52 col dolore p cresc. poco mosso Ped. * Ped. *

56 grave fff dim. Ped. * Ped. *

59 pp rall. p a tempo

62

65

f

dim.

68

pp

71

cresc. *agitato*

f

ff

calmato

74

pp

riten.

ppp

à son ami Hovsep Efendi Youssoufian

QUATRE FUGUES

1re Fugue

à 3 voix

D. Tchouhadjian

[Allegro moderato]

20

24

28

32

36

cresc.

40

dim. ed allarg.

44

p a tempo

48

cresc.

52

55

rall.

2ème Fugue
à 3 voix

Andante con moto ♩= 80

p

5

8

11

14

17

21

24

sf

27

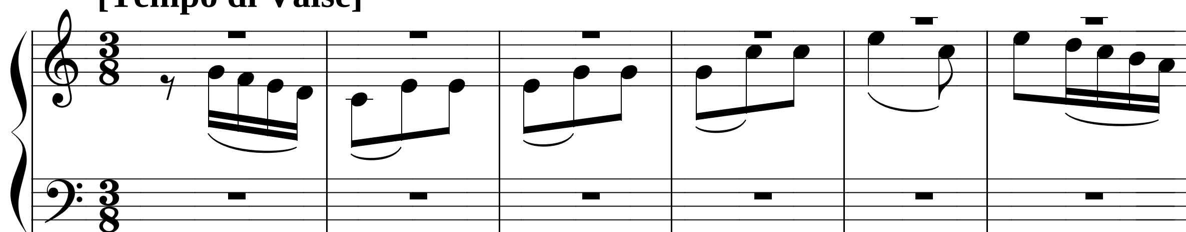
31

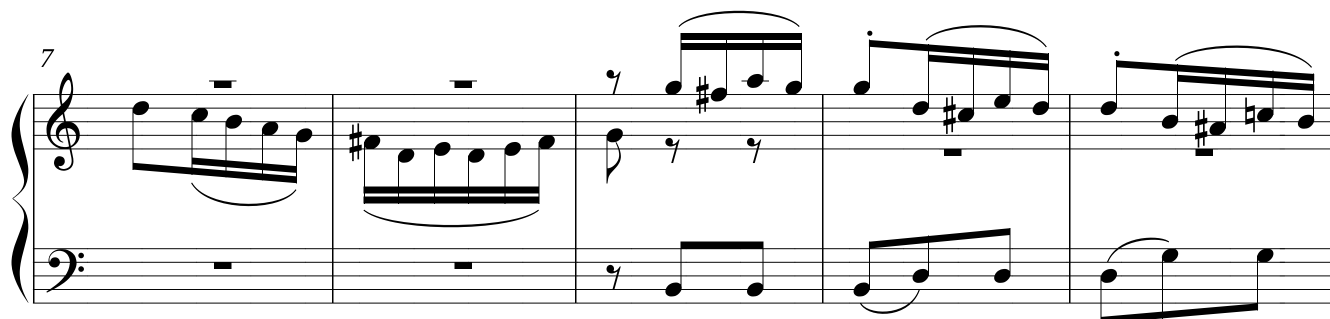
tr

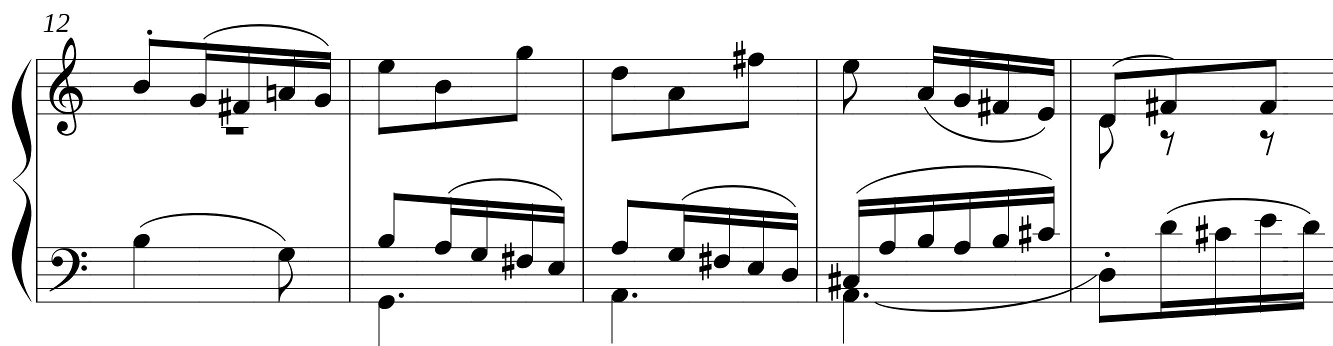
dim.

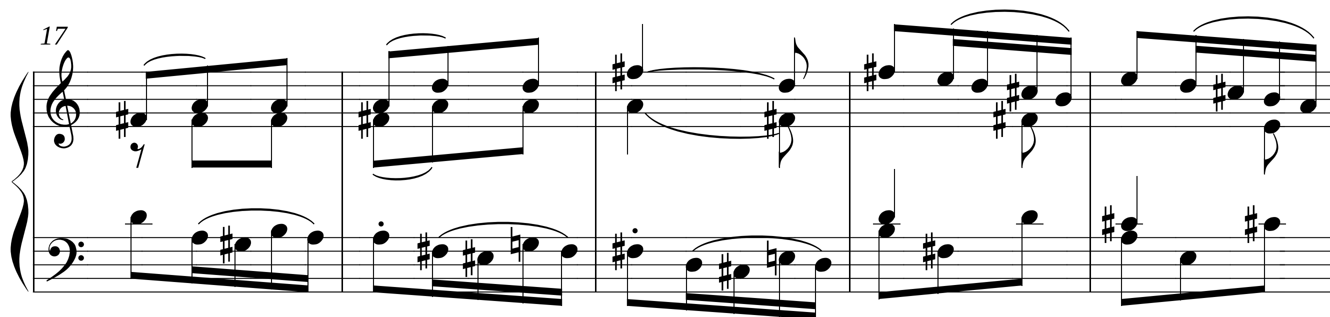
ff

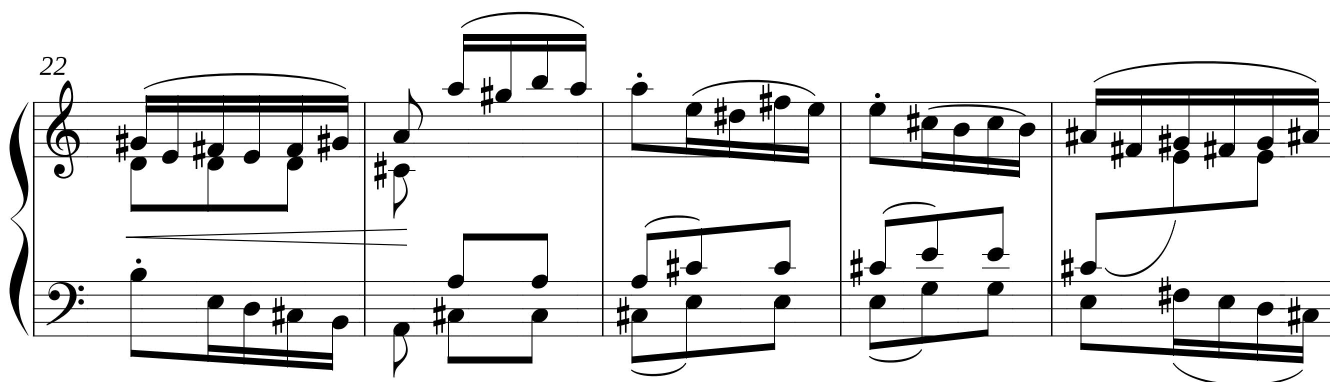
3ème Fugue
à 3 voix

27

32

37

42

47

53

58

64

70

76

82

87

92

97

102

4ème Fugue
à 4 voix

Andante con moto ♩= 80

13

p *marcato il canto*

16

19

22

25

28

31

34

p

poco rit.

a tempo

sf

[PIÈCE]

[D. Tchouhadjian]

8va 8va 8va

4

p

7

allarg.

a tempo

p

10

14

18

p

22

26

30

34

37

40

43

46

49

p

52

56

p

60

64

67

69

71

73

75

77

p

79

81

83

85

87

89

91

93

95

cresc.

97

dim.

99

101

103

105

107

109

111

113

115

117

p

119

121

123

p

125

127

129

131

133

135

137

139

141

143

145

147

149

151

153

155

8va 8va

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՕՓԵՐԱՆԵՐԷ ԵՒ ՕՓԵՐԷԹՆԵՐԷ

TRANSCRIPTIONS
FROM OPERAS AND OPERETTAS

ARIF

Duo Finale du 1er Acte
Tenni Tennenni

D. Tchouhadjian
Arrangé pour piano par l'auteur

Introduction
Tempo di Valse

5 *cresc.*

10 *sf* *p* *rall.*

16 Duo
Meno mosso

21 *dim. e rall.* *a tempo*

26

f

31

cresc.

36

Lento

p

41

46

Tempo I

52

a piacere

58

sf

ff

Allegro

63

68

73

77
tr
1.
2.
Coda
Presto assai
80
85
f
90
ff
95

ARIF

Grand Choeur du 1er acte

Séfa Gueldinis "Soyez le bienvenu"

D. Tchouhadjian

Arrangée pour piano par l'auteur

Op. 5

Introduction

Allegro marziale

f

6

Choeur

12

18

24

p

29

tr tr tr tr

34

sf

39

45

50

55

60

66

71

f

76

81

86

Più mosso

sf

91

96

ff

ARIF

Duo

Arif Artik Usatmam

D. Tchouhadjian
Transcrit pour le piano par D. Tchouhadjian

Allegro moderato

p

6

11

16

21

25

31

37

43

48

cresc.

coro

53

ff

58

p cresc.

63

1.

p

66

2.

f

72

Più mosso

76

à ses élèves Mlle Nevrik Portoukalian et M. Mihran Hudaverdian

EBOUDIAT ET ZÉMIRÉ

Grand Ballet Arabe

D. Tchouhadjian
Pour piano par l'auteur

Allegro giusto

p

6

poco allarg.

p a tempo

11

tr

16

brillante

ff

tr

cresc.

21

tr

1.

2.

25

f

p

30

p

ff

35

pp

ff

pp

40

p

p

46

poco allarg.

p *a tempo*

51

56

brillante

ff

cresc.

62

pp sempre pizzicato

68

f

74

dim.

81

pp *sempre pizzicato*

87

tr

pp *marcato il basso*

92

97

101

cresc.

ff

105

pp ***scherzando***

110

p

116

cresc.

1.

120

2.

marcato il basso

sf

126

Coda

p

131

136

brillante

cresc.

141

scherzando

146

150

154
158
Più presto
p
cresc.
162
166
170
ff
8va

à son élève Mlle Dirouhi S. Hazarossian

EBOUDIAT ET ZÉMIRÉ

2ème Ballet Arabe

D. Tchouhadjian
Pour piano par l'auteur

Introduction

Allegro giusto

mf *sf*

Ballet

mf *p* *p* *f* *p*

29

34

cresc.

p *scherzando*

39

cresc.

3

sf

44

3

p

3

sf

p

sf

49

mf

54

p

59

p

65

cresc.

70

75

1.

p

2.

Trio

79

pp

ben marcato il basso

84

89

94

ff

pp staccato

98

ff

ff

p

103

pp

107

111

f

115

120

Coda

125 *mf* *p*

130 *p*

135

141 *cresc.*

146 *f*

151 *p*

à son élève Naïm Bey aide de camp de S. M. J. le Sultan

ZÉMIREH-QUADRILLE

Sur les motifs de l'opéra comique et féerique Zémireh

D. Tchouhadjian
Arrangé pour piano par l'auteur

1. Pantalon

5

Fine

p

10

15

19

2. Été

Fine

3. Poule

Coda

25

Fine

30

sf *sf* *p*

4. Trénis

1

f *sf*

5

sf

Pour continuer

8

Pour finir

giocoso

12

cresc.

16

p

20

5. Pastourelle

1

5

sf

Fine

p

10

15

20

ff

24

p

28

1

6. Finale

5

p *ff*

10

p

15

4
1

21

8va

cresc.

27

8va

f

OLYMPIA

Ouverture

D. Tchouhadjian
Arrangée pour piano par Haroutioun Sinanian

Andante moderato

pp legato

4

sforzando e

8

ritardando

pp a tempo con dolore

12

16

19

rimettendo

rallentando

23

Con moto

p *con espressione*

26

29

mf

32

p

35

sf

p

38

rit.

Sostenuto e religioso

p sotto voce

43

cresc.

48

51

sf

55 **Allegro moderato**

p

59

ff *p*

62

3 3

mf

66

cresc.

70

ff

74
rall.
77
a tempo
80
cresc. e stringendo
allarg.
Andante con moto
82
p
85

88

f

91

p

94

sf

97

Allegro assai

8va

ritard.

ff

p

101

8va

ff

p

105

ff

108

8va

p

8va

110

f

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

114

8va

pp

Ped. Ped. Ped. *

117

120
8va
cresc.

122
8va
f
8va
pp

125
8va

128
f
p

130
f
p

132

f

p

134

8*va*

136

dim.

139

cresc.

142

ff

Allegro

p

p

147

152

157

162

167

172

f

177

p

182

p

f

p

187

f

mf

192

cresc. poco a poco

198

8va

p

cresc. poco a poco

203

8va

dim.

208

p

213

218

223
p f p

228
f p

232
8va
ff p

237
8va
ff p ff p

242
8va
f p rit.

Meno mosso

247 *p* *cresc.*

252

257 *pp*

262 *p* *cresc.*

268 *ff*

274

mf

pp

280

8va

f

f

285

p

290

295

300

p

304

308

cresc.

312

ff

316

ff

p

320
ff *p* *ff*

325
p *ff*

330
8*va*
p *martellato*

335
8*va*

339
8*va*
fff

POTPOURRI ORIENTAL

Sur les motifs choisis de l'opérette
Leblebidji Hor-hor Agha

D. Tchouhadjian
Pour piano par Jacques Assadour
Op. 5

Allegro vivo

f *p* *ritard.*

6 *tr* *p* *f* *a tempo*

12 *poco rit.* *tr* *tr* *ten.*

18 *meno mosso* *p* *cresc.* *ben marcato*

24

30

p

rallentando

35

Moderato assai

p legato

40

pp

3

46

3

51

3

3

3

3

3

55

3

3

3

3

60

65

69

Legato

p

76

83

1.

rit.

88

2.

p *una corda*

Ped.

una corda

Ped.

94

pp

100

p legato

105

pp

110

3

115

119

124

129

134

139

144

Allegro assai

sf

p *cresc.*

148

ff

p

154

p

159

rallentando

165 **Allegro moderato**

tr

p

170

tr

175

3

5

5

180

sf

185

3

5

5

p

190

8va

ff

p

8va
195
ff

200

8va
205
p
ff
p

8va
210
ff
p
cresc.

215

220
p

226

p

231

237

8va

242

247

8va

252
tr tr tr

257
tr tr
pp

262
pp

267
dim.

272
con marcato il canto

278

284

3

289

5

sf

5

294

3

5

299

p

8va

ff

304

8va

ff

p

309

p

314

319

p

324

ten.

Moderato

a tempo

328

p

333

p

338

p

tr

ritard.

343

tr

a tempo

p

349

tr

354

p

p

359

p

364

tr

ritard.

a tempo

370

p

tr

375

tr

p

Allegro

380

mf

384

389

393

p

397

Finale

400 **Allegro brillante**

p

405

410

415

p

420

ff

p

425

cresc.

p

p

Presto assai

p

Presto

martellato

à Son Excellence Réchid Bey
Secrétaire particulier de S. M. I. le Sultan

GRANDE VALSE

Sur les motifs choisis de Leblebidji Hor-hor Agha

D. Tchouhadjian

Arrangée pour piano par Jacques Assadour

Op. 8

Introduction

Andante mosso

p dolce

4

sf

7

p poco allarg.

string.

11

allarg.

Tempo di Valse

17

p

23

30

35

42

cresc.

48

f *sf*

53

p

58

65

71

77

83

89

1.

2.

93 **Energico**

ff

p

99

ff

105

3 1 3 1

pp scherzando

110

f cresc.

116

pp

121

cresc.

p

127

con eleganza

p

134

f

141

p

148

f

155

p

161

167

174 1. 2. *p*

180 *f*

187

193

199 *p* *p*

206

213

219

p cresc.

ff

225

p

231

energico

ff

p

237

ff

243

248

f

254

f

260

presto

ff

266

ff

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ
INDEX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ
ACKNOWLEDGMENTS v

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ
PREFACE vii

ԻՆՔՆԱԳԻՐ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ORIGINAL WORKS 1

Caprice, La lyre orientale 3
Danse caractéristique, L’orientale 22
Fantaisies orientales
No. 1 31
No. 2 39
Impromptu, Cascade de Couz 48
Mouvement perpétuel 59
Grande valse fantastique, Illusions 71
Tarentelle 80
Une gavotte de plus 88
Gavottine, Un moment de plaisir 93
Proti polka 97
Polka, La gaîté 100
Mazurka de salon, Mignon 102
Splendide-quadrille 106
Մահանուագ. Marche funèbre 113
Quatre fugues
1re fugue 118
2ème fugue 121
3ème fugue 123
4ème fugue 127
[Pièce] 130

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՓԵՐԱՆԵՐԷ ԵՒ ՕՓԵՐԷԹՆԵՐԷ
TRANSCRIPTIONS FROM OPERAS AND OPERETTAS 143

Arif, Duo finale du 1er acte “Tenni tennenni” 145
Arif, Grand choeur du 1er acte “Séfa gueldinis” 149
Arif, Duo “Artik usatmam” 153
Eboudiat et Zémiré, “Grand ballet arabe” 156
Eboudiat et Zémiré, “2ème ballet arabe” 163
Zémireh-quadrille, Sur les motifs de l’opéra comique
et féerique Zémireh 169
Olympia, Ouverture 176
Potpourri oriental, Sur les motifs choisis de l’opérette
Leblebidji Hor-hor agha 193
Grande valse, Sur les motifs choisis de Leblebidji
Hor-hor agha 210

ԳԱՀԻՐԷԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
«Սաքենիկ Ճ. Չագըր հիմնադրամ»

ՏԻԳՐԱՆ ՁՈՒՀԱՃԵԱՆ

1.-*Սուրբ, սուրբ եւ Հայր մեր*, 1999
2.-*Արշակ Բ.*, օփերա, 2000
    ա.-Երգի եւ դաշնակի համար
    բ.-Նուագագրութիւն
    գ.-Նուագախումբի նուագարանները առանձին (24 հատոր)
3.-*Աւէ Մարիա*, 2000
4.-*Կաւոթ*, ջութակի, թաւջութակի, դաշնակի եւ հարմոնիումի համար, *Ջորս փիւկ*, լարային
    եռանուագի եւ քառանուագի համար, 2000
5.-*Ստեղծագործութիւններ դաշնակի համար*, 2005
6.-*Մեներգներ եւ խմբերգներ դաշնակի նուագակցութեամբ*, 2005
7.-*Ստեղծագործութիւններ նուագախումբի համար*, 2005
8.-*Ստեղծագործութիւններ փողային նուագախումբի համար*, 2005
9.-*Յաւերժ շարժում*, դաշնակի եւ նուագախումբի համար, 2005

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿԱՐԱ-ՄՈՒՐՁԱ

Դաշնակի ստեղծագործութիւններ, 2000

ՄԱԿԱՐ ԵԿՄԱԼԵԱՆ

Դաշնակի ստեղծագործութիւններ, 2000

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆ

Գուշակուհին, քառաձեռն դաշնակի համար, 2000

ԱՐՔԱՏԻ ՔՈՒԿԷԼ

Էջեր ալպոմէն եւ Հայկական պար, դաշնակի համար, 2000

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Album of Selected Recordings of Aram Khachaturian's Works, 2004

ԳՈՀԱՐԻԿ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

1.-*Ստեղծագործութիւններ դաշնակի համար*, 2005
2.-*Ստեղծագործութիւններ ջութակի եւ դաշնակի համար*, 2005
3.-*Ստեղծագործութիւններ թաւջութակի եւ դաշնակի համար*, 2005
4.-*Ստեղծագործութիւններ սրինգի եւ դաշնակի համար*, 2005
5.-*Ստեղծագործութիւններ երգեհոնի համար*, 2005
6.-*Ստեղծագործութիւններ լարային քառանուագի համար*, 2005
7.-*Հայկական ծիսերգութիւն*, դաշնակի, ջութակի եւ թաւջութակի համար, 2005
8.-*Ռոմանս, Կարօտի երգ*, դաշնակի, սրինգի եւ ջութի համար, 2005
9.-*Ութ փոփոխակ Կոմիտաս Վարդապետի ժողովրդական եղանակի վրայ*, սրինգի, 2 ջութակի,
    ջութի եւ թաւջութակի համար, 2005
10.-*Պատարագ, Նախարան*, օպուսյի, 2 ջութակի, ջութի եւ թաւջութակի համար, 2005

Հասցէ՝
Armenian General Benevolent Union
15, Emad El-Din Street
Cairo - 11111
Egypt